

МОЛОДНЯК

К 65/6

П 84422/9

1930

9

К 65/6

930
732

ВЕРЕСЕНЬ 1930

МОЛОДНЯК

50

V.N. Karazin Kharkiv National University

01118965

3

**ПРИЙМАЄТЬСЯ на 1930 рік
ПЕРЕДПЛАТУ**

КОМСОМОЛЬСЬКІ ТА ЛІТЕРАТУРНІ ОРГАНІЗАЦІЇ,
КУЛЬТОСВІТНІ УСТАНОВИ, КЛЮБИ, ВУЗ'и, ШКОЛИ,
ЧИТАЛЬНІ, ВСІ ПОВИННІ ПЕРЕДПЛАЧУВАТИ

МОЛОДНЯК

літературно-мистецький та громадсько-політичний ілюстрований журнал-
місячник, орган ЦК ЛКСМУ

РІК ВИДАННЯ ЧЕТВЕРТИЙ
ОСНОВНІ РОЗДІЛИ ЖУРНАЛУ:

Літературно-художній (оповідання, романи, повісті, п'єси, нариси, етюди,
переклади з новин чужоземної літератури, поезії).

Літературно-критичний (статті, розвідки, літературні портрети).

Суспільно-політичний (статті, нариси, огляди).

Сатири й гумору (фейлетони на літературні теми, пародії, шаржі, літ
усмішки).

Театр, кіно, образотворче мистецтво.

Побут (статті, нариси, листи з периферії).

Хроніка літературно-мистецька (закордонна, столична, провінційальна).

Серед книжок та журналів.

МОЛОДНЯК

виходить щомісяця (1—15 числа)
на 8—10 друкованих аркушів (128—160 стор.)

МОЛОДНЯК

продається у всіх залізничних кіосках
Контрагентства Друку на Україні

На 1 рік 4 крб. — коп.

На 6 міс. 2 крб. — коп.

На 3 міс. 1 крб. 10 коп.

На 1 міс. — крб. 40 коп.

Ціна окремого № (в роздрібному продажу)—50 коп.

„МОЛОДНЯК“ разом з щоденною газетою „КОМСОМОЛЕЦЬ УКРАЇНИ“—
80 копійок на місяць (пільгова ціна).

ПЕРЕДПЛАТУ НА „МОЛОДНЯК“ РАЗОМ З „КОМСО-
МОЛЬЦЕМ УКРАЇНИ“ МОЖНА ЗДАВАТИ ДО ВСІХ
ОКРУГОВИХ ФІЛІЙ ВИДАВНИЦТВА „КОМУНІСТ“.

АДРЕСА: м. ХАРКІВ, ПУШКІНСЬКА, 24,

В-во „РАДЯНСЬКЕ СЕЛО“, журнал „МОЛОДНЯК“

ДО ВІДОМА АВТОРІВ:

1. На рукописові обов'язково ставити справжнє прізвище автора і точну домашню адресу.
2. Рукописи до редакції треба надсилати чисто переписані од руки або на машинці на одному боці аркуша.
3. В рецензіях на книжки, крім назви й автора, треба зазначати видавництво, рік видання, тираж, кількість сторінок і ціну.
4. Неприйняті рукописи, менші як на половину друкованого аркуша, а також рукописи, що ухвалені до друку,—редакція не повертає.

1930
K 65/6.

МОЛОДНЯК

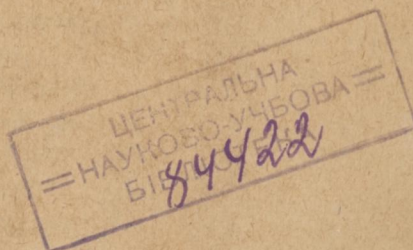
ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ
ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ
ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ-МІСЯЧНИК

О Р Г А Н Ц К Л К С М У

ЗА РЕДАКЦІЄЮ

І. ІСАЄВА, А. КЛОЧЧЯ, П. ЛАКИЗИ,
А. ВОРОБІНА, П. УСЕНКА

9
—
(45)

53 68
ВЕРЕСЕНЬ

1930

ХАРКІВ

Бібліографічний опис цього
видаання вміщено в «Літопису
Українського Друку», «Карт-
ковому репертуарі» та ін-
ших покажчиках Української
Книжкової Палати.

ПОЕЗІЇ

В. ФОМІН

ПІСНЯ ПРО ГАВУ ХЛЮСТА

(Романтична поема).

Друзі Марії Голубовій.

Ішли два вуркана
З одеського кічмана
(Пісня безпритульних)

ЧАСТИНА ПЕРША

Читаць дізнається, про соціальне походження героїв, та про деякі їх погляди.

I.

Ішли два вуркани
З Одеси в Херсон.
Пісні ураганно
Вітрам в унісон.
У пісні, у тузі—
І мати, і дім...
Я згодом вам, друзі,
Той зміст розповім.
Луною десь плакав
Стривожений спів...
Та хмурий Очаков
Огнями тремтів.
А море, здавалосьь,
Чекало грози,
І буйного шквалу
Вчувався привив;
Веселого ранку
Рожеве лице...
Серце мовчанка
Здавила кільцем;
З них теплого слова
Ніхто не зберіг

Для друга розмови
З безмежних доріг.
Як відгомін слави
Їх спів одлунав
Зворушений Гава
Поволі почав:
— Я знаю, мій друже,
Не жити мені.
Жорстоким був дуже
Я в цій стороні.
Зарізана жінка,
Підрізаний «спец» —
Їм гострая фінка
Принесла кінець.
Зловісна Кара
За буйні літа,
Мов чорна примара,
За мною літа.
За карти, за гроші
Надходить мій край.
Слова мої, прошу,
Братві передай:
Родивсь я далеко
В сибірських краях,
Де сніг, як лелеки,
Кружля в небесах.
Де бурі ридають
І стогнуть вітри—
Мене виглядають
Дві менші сестри.

ЦЕНТРАЛЬНА
НАУКОВО-УЧЕБНА
БІБЛІОТЕКА

А мати зів'яла,
 Як лист в осени—
 Під регіт шакалів,
 Під гули війни...
 Не встигла в цім герці
 Всіх виплакати сліз—
 Їх трохи у серці
 З собою приніс

А море, здавалось,
 Чекало грози,
 І буйного шквалу
 Вчувався призив.
 І голову-галиш
 Поклав на плече.
 Так слухав товариш
 Завітних речей.
 І мовив він далі:
 Ми, бачиш, живі,
 А там умирали
 У тьмі сніговій.
 Проходили тіні,
 Шуміла пурга.
 Співала амінь їм
 Холодна тайга.
 Міцний «забіяка»
 Спочити присів...
 Десь хмурий Очаків
 Вогні загасив.
 А море, здавалось,
 Чекало грози
 І буйного шквалу
 Вчувався призив.

II.

— Як в жовтій пустелі,
 Іде караван—
 В зимовій куделі
 Загін партизан.
 Ішли і співали,
 Їх кроки гули.
 У співах вчувалось
 Стогнання землі:
 — За волю, за волю,
 За волю йдемо.

По сніжному полю
 Вогні несемо.
 Немов перед боєм
 Звелись прапори.
 Бурунним прибоєм
 Рвонули вітри.
 'шлі, спотикались,
 Зникали в снігу,
 Дне одне гукали
 Крізь люту пургу.
 (Глухий і нещадний
 Розноситься крик,
 Коли безпорадний
 Вмира чоловік).
 Махнувши рукою,
 Мов гордий титан,
 Мій батько до бою
 Повів партизан.
 І серце малому
 Забилось мені.
 Пішов я із дому,
 Щоб впасти в борні.
 Я бачив. Ой, нене,
 І смерть і одчай:
 Мій батько у мене
 Сконав на очах.

Над синім, над морем
 Простягся туман,
 Поточений горем
 Зітхнув вуркаган

III.

Та відданий Кориш
 Освічений був.
 Він душу товариша
 З болем відчув.
 Жили вони в світі,
 Як день, і як ніч
 Щоб вічно горіти
 Вогнем протиріч.
 Бо доля Андрія
 Була не така.
 Вона, як повія
 Вела юнака.

Із вулиці міста
Малого бере
І робить «артистом»
В гучнім кабаре.
І чув він із рання
І пізно вночі
Безсиле і п'яне
Ридання душі.
Ридання і сльози
Над пінним вином...
Матроси, матроси
За чорним столом.

IV.

А місто буяло, кипіло,
Жило у людським водогоні.
Мотив, як великдень, старий
Виводила скрипка в «фанконі».
Сюди бо збирались купці
«Дубіну» послухать—«Розлуку».
З повіями буйно пили,
Дне одному тиснули руки,
«Щасливий» вславляли прихід
У порт із далекого моря.
Молились за новий «відхід»,
Що мав відбуватися скоро.
І місто буяло тому,
І тому «розлуку» стару
Кипіло в шаленім розгоні
Виводила скрипка «фанкон».
Та кинув він скоро,
Цей дужний хаос,—
І вже він у морі:
Зухвалений матрос.
Чека на вас буря
Відважні бійці
Ген, море похмуре
Усе в молоці.
Та радість в нестямі
Зазнає моряк,
Лиш там,
де огнями
Заблима маяк.

Роки буревії
Шумлять на льоту
І знову Андрія
Зустріли в порту.
Обідраний, босий,
У світі один
Уже не матросом,
А вуркою він.
Доволі...

минають

Згадки наче сон...
Зоріє в тумані
Далекий Херсон...

Провини не вгледів
(Тепер визнаю),—
Що ці інтермедії
Я подаю.
В поемах розмови
Співцеві добро.
Та знов бере слово
Мій любий герой.

V.

— Я знаю, ти бідний,
Сумний сирота.
Все ж, кому потрібно
Це сповідь свята.
Слова покаяння
За святість душі.
Героєм з роману,
Що вічно грішив.
Багато й уперто
Я різав і бив.
Від лютої смерті
Себе боронив.
Що смерть передчасна
Хвилинна жуть
Ось випадок власний
Тобі розкажу.
В глухому підвалі
Жили ми удвох
Городні квартали
Чорніли, мов льох.

І сунулись тіні
 Повз наше вікно.
 Чиєсь голосіння
 І тиша, і знов.
 Ми разом блукали,
 Мов грізні чутки
 І хліб здобували,
 Як хижі вовки,
 Та все віддавала.
 Малому мені
 (Сама дотлівала)
 В завчаснім вогні.
 О, як не згадати
 Загинула мати
 Моя молода.
 Та цьому причина
 Лиш я, а ніхто—
 В останню хвилину
 Останній шматок
 Я вирвав у неї...

Промчало...

Давно...

Огнем Прометея
 В небеснеє дно
 Для чого молитись
 І плакати, тепер.
 Тобі, щоб пожити
 Та й рано умер.
 І буде ще тліти
 З людей не один.
 Щоб сонце зустріти
 Зумів його він,
 Облиш...

пролетіли

Криваві часи
 Юнацькї сили
 В собі воскреси.
 Невже перед нами
 Долина пуста,
 Ми згинули снами
 Велика мета
 Поглянь но!

Заводи

Гудуть і димлять.

І свято природи
 Святкує земля
 І там, на заводах
 Є місце тому,
 Хто бивсь за свободу
 І знає тюрму.
 Хай буде між нами
 Відомо мені.
 Що ти вечорами
 Складаєш пісні.
 Так ось оспівай же
 Буремне життя.
 До нього нам майже
 Нема вороття.
 Хай людність пізнає
 Одкинутий світ,
 Що вже посилає
 Світання привіт.
 Мій друже, я знаю,
 Пролине цей час
 І з сумом згадає
 Історія нас.

Пливли пропливали
 У даль караблі.
 Примари знижали.
 В далекій імлі,
 Де моря і обрій
 Злились, мов уста.
 Там хоробрим
 Зоріла мета.
 Під шум тиховійний,
 Вітрів передзвон,
 Прийняв їх в обійми
 Привітний Херсон.

ЧАСТИНА ДРУГА

Герої з невідомих причин потрапляють до шинку.

I.

До ранку гуляє портовий шинок
 Шумує і ллється дешеве вино

Там кажуть:—умерти і жить—все-
ідно
Такі афоризми приносять
Із моря відважні матроси;
Приносять мотиви і танці нові,
І моди для «наших» немодних повій,
І думи несвіжій од сну голові,
І серцю важкому, мов камінь
Незнані, чужі поривання
До ранку гуляє портовий шинок
Сплітаються в химерний танок
І пісня безглузда і знову, і знов...
У такт невідомому танку
Що з ночі кружляє до ранку.
Ч'оти, ч'оти, ч'оти, ч'оти
Я салдат дев'ятої роти
В нашем доблесном полку
Бил всегда я на чеку.
Ч'оти, ч'оти, ч'оти, ч'оти
Я салдат дев'ятої роги.
На коня потом ескачу
В степь, как вихорь полечу
Огу-огу-огу-огу.

II.

За чорним скелетом, що зветься
столом
Махровим обвіяні димом і сном,
Сидять наші друзі за чорним сто-
лом.
На Гавинім жовтім од сонця чолі,
Туман загадковости стомлено ліг,
Як голод на рідній землі.
А мужній, відважний і гордий Ан-
дрій
В чеканні увесь.—Що ти ждеш на
зорі
Як згаснуть кругом лихтарі,
Що буйні полки твоїх пламенних
дум
Прискорюють в далі невпинну ходу
Чи щастя здогнать, чи біду?
І чому, скажіть, опинилися ви тут,
Забувши дороги величну мету
І юних бажань суєту.

У відповідь наче (так рідко бува)
Підводиться Гави сумна голова.
І в'яжуться в мислі слова:
— Друже.
Доволі мовчати.
Доволі.
Не буду я критись
Сум задушив мені волю,
Бажання убив гордовиті.

Друже.
Відчує цю молитву
Прокльони,
Прокляття, докори
На цього всесильного краба,
Із гордою назвою «город».
Впились в моє тіло слабеньке,
Як змії,
Отруєні жала
Огнями жажних таємниць
Химерні і дикі квартали.
І чую за мною із тьми,
Як неznані,
Страшні легіони.
Шляхом невідомих століть
На місто рушають прокльоня.
І хто їх послав...
Хто веде.
Я не знаю,
Боюсь оглянутись,
Як на годиннику стрілка
Не може назад повернути
І так я дивлюсь наперед
О, що там?
Не видно. бо морок.
І там його ребра чорніють
там цей ненависний город.
Чи чуєш?
Душа скаженіє.
Чи вийду я звідси...
... Як душно ...
Чи тут є блідий крематорій
Візьме з мого тіла подушне
Любов та вина, та деякі міркування
взагалі.
.

— Хвала.—

Так дужо, до нестями
І знову з нами він,
Замріяний такий,
І знову блудний син
Між рідними, між нами,
А дівчина—любов
схилилася на тін.
Здається пізнає
так любо, любо гляне
І зір її ясний,
як прагнення мети
Безмежним поривом і щастям осія-
ний.
І я увесь тремчу,
горю святим вогнем,
Все прагну пережити,
що бачу і що чую.
О, будь, благословен,
цей неповторний день.
Тебе в своїй душі я більше не від-
чую.

III.

І дійсно, Гава Хлюст в своїх пори-
вах жив,
Для нього вмерло все
і у шинку і всюди.
Уяви, що не зна ні перепон,
а ні межі
Міцною хвилею його здіймала гру-
ди.
Світанок запалав
і спорожнів шинок.
Небачено прийшов предвісник су-
покою.
Носився пах важкий од поту і жі-
нок
Та важко хтось хропів
за чорною стіною.
Андрій:—Та що з тобою, друг.
Ти певне захворів?
Ти ввесь в огні,
твої палають щоки.
Ходімо із відсіль
Дихнемо на зорі

Повітрям ранішнім
і вільно і глибоко.
І вийшли друзі геть.
Вже прокидався порг.
У неосяжну даль збирались паро-
плави
І кран у далені
перекидався, мов чорт,
І десь міцний гудок
прихід щасливий славив.
Уже вантажники на згорблених пле-
чах
Таскали вантажі—
їх плуталися ноги.
Луною ширився і за плавнями чах
З котлів ударів невимовний стогін.
І друзі йшли.
На все їх падав зір,
Слідкуючи за тим, щоб все впізнати
помітити.
Так пильно дивиться за військом
командир,
що йде мільйоном ніг велично й гор-
довито...
В мовчанні йшли вони.
Невже не стало слів.
У цих словоохотливих вурканів.
І, от, неначе в сон
вітровий шум—порив
Андрій указав перерву мовчання.
Андрій:—Так, друже мій,
твою прослухав сповідь.
Твої страждання
і твої жалі
На те, що важко жити
тобі на цій землі.
Я відповім на все
поволі, поступово.
Мене, повір, ніяк не здивувало те.
Що прагнеш ти в село,
у свій далекий степ.
Що давить тебе гніт зневіри й уто-
ми.
І прагнення твоє не дике,
не пусте,

Бо знаю, що «буття то визнача сві-
домість».

Мені до болю жаль, на нашу трудну
путь.

На ті, так звані,
вади і причини,

Що не могли ми враз всього, як
слід збагнуть,

І опинились там,
де нам не треба бути,—

Далеко від труда,
від шумної машини.

Ти в розпачі кричиш,
прокляття місту шлеш.

Здається, що його
Ти зніс,
і стер би чисто.

Ти прав по своєму, мій друже,
але все ж

Ти поки що не знаєш того міста.
Лиш той, хто так живе,

хто так стражда, як ти,
Відчує повністю твої жалі
й образи.

Лиш той, хто не хотів
або не зміг іти

У бій за буряні, осяяні світи

І на шматка собі не заробляв ні
разу.

Я був робітником,
я трохи знаю труд

(Ти бачиш, я малий,
робив я небагато).

Назустріч прямо йшов я щастю і
добру

Тому ненавиджу цих війн криваву
гру.

І з глибини душі їй шлю свої про-
кляття.

.....

Ти мариш про село...

Ха-ха.

Чудесний сон.

(Не знаю тільки, п'яний чи твере-
зий).

Ти думаєш пройти крізь місто—Ру-
бікон

І опинитися в обіймах тиші і берези.
Ти думаєш—село на лоні цих сто-
літь,

Що потрясли світи своїм надземним
громом.

Таке, як і було,
собі спокійно спить,

Підклавши під боки підпрілої соло-
ми?

Давно воно не те.

Даремно мариш ти.

Там також боротьба,
як в цих містах суворих.

Там також бій,—
од нього не втікти.

Од нього не втікти ні сильним
ані хорим.

Та знаю я, що сильні не тікають.
Для них завжди девізом боротьба.

Завжди в борні,
завжди перемагають

Од чого геть біжить
людина хора і слаба.

Гава: Так, друже мій.

З тобою майже згоден.

Готовий йти вперед,
хоча на смерть, на суд.

Та побороти, як оцея тягар при-
роди:

Тягар кохання,
як мені збагнуть.

Андрій:—Ага, невільний ти,
коханням полонений.

Його я просто зву:
безглуздя, ерунда.

Воно завжди так бочко приходило
до мене

і так відходило, не залишаючи
сліда.

Хоча брешу.

Один, єдиний раз

Я пережив цей буряний екстаз.
Так, я любив.

Любив лише одну
Прекрасну дівчину,
її Марія звали.
Але йдучи вперед,
її я обминув,
Для пам'яті зберіг за ідеала.
Я все життя боюсь жахного слова
«плоть».

Її, ані душа,
ні розум не здолає.
І я в собі її поклався побороти.
В нерівній боротьбі я мучусь і
страждаю.

Боюсь нащадків я.
Їм важко буде знать
Про того, хто життям підтоптаний
під ноги,
Їм може спадщина дістатись навис-
на;

Стремління до блукань,
що всіх збива з дороги,
А ти ще молодий
Хвороба ця мине
І над собою сам ти посмієшся скоро.
Коли ж душа твоя
горить міцним вогнем,
То цей тривожний час згадаєш із
докором.
Та для кохання ти поганий взяв
об'єкт.

Чуття це вмерло в ній.
Вона для всіх—повія.
І серце, що горить, кричить,
тривогу б'є.
Вона й помітивши
все'дно не зрозуміє.
І лиш Андрій слова останні доказав
У Гави на щоді заіскрилась сльоза.
Заіскрилась—
подумала
і впала.

Не знаю, що в цю мить та крапля
означала.
Чи то розкаяння під гнітом друж-
ніх слів,

А чи привіт оновленій землі,
Чи жаль за юними дитячими літа-
ми,
Що в образі прекрасного літали.

IV.

А порт гремів, а порт гудів,
Як весни вічно молоді.
Од нафти золота вода
На сонці сяла, як удав.
Здається в ній гарячий піт
З усіх зусиль, з усіх робіт,
Кипить, буя, немов із дна
Гуде залізний сатана.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

Гава на фабриці.

Проминув час
і повість ця
Йде до шаблонного кінця.
Вже Хлюст на фабриці
і там
Його натура молода
Серед колісних перебоїв
Переродилась, ожила.
Старі він рани там загоїв
Ідеологію на злам.
Хоч в перші дні важким був труд
(Про це він другові розкаже)
Напише пісню.

В ній оскаржить
Натуру скорбну і стару.
І вже села не буде там
В його дрімотному заводі...
А зараз фабрика
і там
розлад між шумом
і спокоєм:

Шум ударився об стелю
га й пішов,
та й пішов.
Із машини виповзає
білий шовк,
білий шовк,

День скінчився. Заревіли
 десь гудки,
 десь гудки.

Зрозуміло говорили:
 — Працю кинь,
 — працю кинь.

І робота замовкає,
 в шабаші,
 в шабаші.
 Буде в клубі, та й Гава
 для душі,
 для душі.

Чш-чш-чш
 спиняються паси,
 як рози.

У комсомольському клубі.

У клубі танки і пісні
 Комса бучна святкує свято.
 Вождів обличчя на стіні
 Палають поривом.
 завзяттям.

Тут знов зустрілись юнаки
 (Андрій і Гава)
 і розмова.

Як шум фабричний.
 гомінкий

Тут оживає знову:

Андрій:—Ну, як живеш?—
 кажи мерщій,

Уже не бачились відколи.

Гава:—Отак, як всі товариші...

Давно вже членом комсомолу

Андрій:—А як з роботою.

Гава:—Я звик. Хоч перші дні не
 знав де дітись—

Бадьорість вплинула братви—

Поволі звик.

Почав робити

Андрій:—А як?

Ще мрієш про село?

Гава:—Про нього думаю,
 не мрію

Не про таке,
 яким було,

Новим зустріть його волюю.
 Андрій:—А як любов.
 Гава:—Ого!

Давно

Ті пориви в душі замовкли
 Хоч встиг влюбитися ізнов
 Та вже кохаю комсомолку...
 Поволі гаснули огні,
 Бо вже вогні на виднокрузі.
 Замовкли танки і пісні
 І розпрощались давні друзі.

Відомо нам із перших глав,
 Що Хлюст колись пісні складав
 Він пише знов.

Та не про те

Як в ріці ті:—(село і степ)
 Ось витвір гордої душі.

Мені дали товариші

І пісню зараз я подам

Ця пісня юно-молода

Єсть переродженням героя.

Що кличе в бій,

що кличе в даль.

До днів нових

нового бою.

Гавина пісня.

Гей паси гуркочуть.

З ранку і до ночі

Перебої б'ють.

Я працюю жваво...

Хай живе на славу

Переможний труд.

Позабуду дні ті.

Як блукав я світом.

Позабуду все.

Ой, на обрії гляну—

Там горить світання

І привіт несе.

Гей, гремить навколо

Буйна карманьйола.

Комсомольський спів

Громом канонади.

Скільки там відради

Слухай, серцю, пий.
А кругом над нами
Рештування снами
Заплели вінки.
А за ними видно
Маршом йдуть побідним
Золоті віки.
Любе моє місто
В ніч огнями бризне
І буя, буя.
Так буяй нерпично.
Буду твоїм сином—
Там душа моя.

ЕПІЛОГ

У наш епічний вік напружених ро-
біт
У вік нечуваних.
незнаних досі темпів.
«Душевна» лірика присвоїла собі
Звання почесне президента.
Вже десять літ їй моляться одній

В її руках поети і поетикки.

А епосу нема.

Чому?

Чому?

Чому?

Коли мине лірична ця хвороба?

Тому обходячи її широку каламуть

Я голос епосу підняти пробую.

! не лякаюсь я

тих нечисленних хиб,

Що майже всі рядки заволокли ме-
режею.

О, як би я радів,

коли вони могли б

Розворушити плесо це безмежне

Поети!

Кинути пора уже давно

Писати про гаї,

про вечори облудні.

Дайош про наші дні епічне полотно.

Дайош поеми про заводи й рудні.

СТ. КРИЖАНІВСЬКИЙ

РЯДКИ ПЕТИТУ

Україна я—думав—це шелест пшениць,
Донбас уявляв, як абстракцію: ніби,
Деся там, підносять загравні німби
Заводи, що впали над степом ниць.
Я думав, за руднями—зелень трави,
Ідилічний Дінець і яри, і гори...
Похмурі зі зміни ідуть шахтьори,
Що не зносити в штреках їм голови...
Виходить, Донбас—це суворий світ—
Рельєф переламаний і перекинутий,
Де камінь, нурти де шурфи покинуті
І зовсім немає пшениць і жит.
Де, що не верства, то шахтні копри,
Терікони породи на сопки схожі
І час розміряють різкі й тривожні
Гудки з усіх чотирьох сторін.

Сплетіння рясне донецьких доріг,
 Вугілля вагони, паротягові кличі,
 І голі селища робітничі,
 І сумні донбасівські вечори...
 Донбас устає димом домн і труб
 Металургійних заводів, заводів хемічних,
 У неприглядній красі краєвидів одвічних
 Чорних касарень, людей і халуп.
 То ж всю многогранність моїх почувань
 Від чорних будівель, вугільного світу
 Чи можу я вкласти оце слова.
 В ці тридцять коротких рядків петиту.

ДМ. НАДІЇН

ІМ. АНДРЕ МАРТІ *)

Заліза покручена ламань,
 Димливі цеглові стовпи,
 На вулицю мури і брама,
 Від брами брижована гавань
 І гуркіт, куди не ступи.
 Колоди в вузлах корабельня
 У небо сухе піднесла.
 Як сто кулеметів—котельня
 Над вухом—і піт із чола.
 Горби поруділі будівель,—
 Натовпи об'єднані брил
 В шапках недошерхлих покрівель
 У кіптяві з сонцем навпіл.
 Вікна чоловічок—на поверх!
 Але вивертатись дарма—
 Панує над поверхом поверх
 Назавше!
 Навіки!
 Лігма!..
 Місцева горланка-«кукушка»
 У захваті щирих навгон
 Лобами буксовими бушка,
 Штовха за вагоном вагон.

 В цеху механічним в уструг
 Металю повіддано хлані...
 Під жергіт четвертий упруг
 Стрічають варстати захланні.

*) Ім. Андре Марті—судно-будівельний завод ім. Андре Марті у м. Николаєві.

Од поту, потуги, пісень і волінь
У грудях, що полум'я згарища;
Як виклик ятраний по цехові лінь:
— Кінчаймо наряда, товаришу!
Металь непохитний вкриває уза,
Щоб краще жувало зубило...
Пробій осідає!

Вперед і взад

Пасів просмикнулася сила.
Колес обертається карусель,
Гудить затамованим громом
І виблиском очі сліпить і ссе...
Ввесь цех мчить підпаленим домом!..
Обличчям багряним, що в поті горять,
Тут сміхом цвісти не завада,—
Нізащо у світі не зможе відстать
Слюсарська ударна бригада...
Під скрегіт—варстатів!
По сили—свої!
Докінчуй республіки сину!
... Останній з бригади докінчив—
Хоч і
Гудок не додержав хвилини.

БОР. ПАВЛІВСЬКИЙ

ЗРОСТАННЯ

I.

Ранками, рано—
ідуть кораблі,
спороди нової землі
нашої.
Весни робочі
гулом риштовань
клепочуть;
молодих мулярів,
молодих теслярів,
що кладуть нового
поріг.

II.

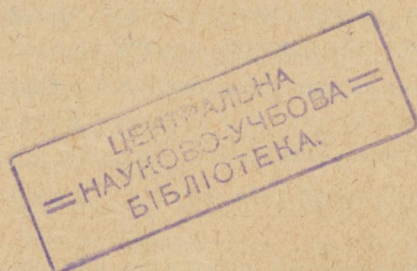
Сьогодні бригада
сенячна, юна
іде, будівнича
наша комуна,

сміло на герць трудовий—
у жилах завзяття несе,
знання в голові,
архітектурних пісень—
як міць весінніх вод,
як соки толочних скиб,
як стебел тужавих ріст,
як дощ у грозах баский!
Хто говорив,
що не буде діла,
з наших розгонистих
дужих будівель?
Підрядник Сафрон!
Що невправно, невміло—
кинемо будівничий фронт.
Це він закидав—
«те-ехніки,
не так розвели цемент.
Аби цей дім—
у мої жмені,
до кривлі зігнав-би
—в мент!»
Та ми
не взяли, не попрохали його,
навіть
муляром до роботи...
Ми накладали—
прут за пругом,
кроква за кроквою
власним потом!

III.

Гей, хлопче,
спаде голова!
Так не дивися
на мури із низу,
о-он на 20-ім
поверсі
карнізи—
залізні, на автогенний
звар!
Бачиш тремтять,
бачиш пружасті
балки злютовує
владний огонь,

щоб на хребти їх
можна класти
брили бетонні на сотні гон!
Вище,
і вище—угору,
ушир,
в глибину фундаментом!
Дахами, ребрами
став багатир—
дім наш велетень
монументом.
Хай же угору стремлять
щогли, сталеві
д'гори,
мужніх риштовань
розгонистий порив,
наших мускулів
і ума—
будівничий розмах!

ПЕТРО РАДЧЕНКО

ЗАЛІЗНІ ШОРИ

(Повість з життя старої школи *).

9. МОТЬЧИНА РОМАНТИКА

Мотьку зі школи не виключили. На цей раз він мусів подякувати сварці між інспектором і «Рудою-Костею». Сердитий, на той час інспектор справді наказав Мотькові обізвати математика ідіотом, а коли «Руда-Костя» ускочив до вчительської і ледве не облив чорнилом блискучу інспекторову лисину — справа сама собою позитивно розв'язалась для Мотьки. Твердокам'яна лисина вирішила не поступатись. До речі, ця суперечка мала ще інше позитивне значення: «Руда-Костя» відмовився викладати математику, поки знайде спосіб оскаржити інспектора, а тимчасом різдвяні ате-стації учнів не мали жодної двійки з математики. Інспектор, щоб заповнити порожнє місце математики, ще й досі сердитий на «Руду-Костю», вивів усім свою улюблену цифри три. Один тільки Мотька, на диво всім, одержав з математики добре.

Проте, різдвяні вакації Мотькові не пощастило весело провести в товаристві Женьки й Павла, як вони умовились. Подія за подією вщент обеззброїла Мотьку з його думками і мріями.

Третього дня, після сварки з «Рудою-Костею» його батька забрали до в'язниці. Мотька, для якого кожна несподіванка тільки складала один пережитий день — тепер сам розбився об її міцний панцир. Обдумуючи пережите, він усе ще розгублено копирсався в різних догадках і завжди приходив до того висновку, що замість батька треба було заарештувати його. І ще більше плутався Мотька, коли доходив до вирішення питання про батьків злочин. Він ніколи не припускав собі тої думки, щоб батька забрали за правду. Ні, він зробив щось гидотне, він може кого пограбував, забив. Він тільки на це здатний. Від однієї такої думки Мотька почував себе нещасним, безсилим, всіма забутим. Сором за батька міцно прикував Мотьку до хати. Цілий день він нікуди не виходив, навіть за цілий день не рушив з кутка, де його застала звістка про арешт. Тільки пізно ввечері Мотька довідався про причини арешту.

Мотька раптом прокинувся. Він не бачив людини, яка розказувала йому про батька. Але і бачити йому не треба було. Мотька впав навколюшки перед незнайомою людиною, дупко обхватив її ноги і щось бурмотів.

— А нехай тебе чортеня... Звалиш... Що ти там бурмочеш? Рехнувся мабуть...

Незнайомцеві коштувало чимало зусиль відірвати Мотьку від своїх забруднених чобіт і посадити на стільця.

*) Див. „Молодняк“ №№ 6, 7, 8 ц. р.

Лямпу незнайомець знайшов сам, бо Мотька нічого не знав і не пам'ятав, де що стоїть у хаті.

При світлі Мотька і незнайомець уважно оглянули один одного.

— У батька піде, — подумав незнайомець. — Обличчя його, тільки очі не такі—гостріші. Міцний на очі, витримає кожний погляд.

— Робітник,—подумав Мотька.—Такий засмальцьований, як і батько. Ще молодий, а чомусь не голить бороду. Тільки здається не п'є. Погляд тверезий (п'яниця Мотька міг розпізнавати відразу).

Йосип (так назвав себе незнайомець) посидів ще трохи і давши Мотькові три карбованці,—підготуватися,—пообіцяв зайти ще.

Переходити до Йосипа жити Мотька рішуче відмовився.

Йосип, не знаючи Мотьчиної вдачі, висловився, що йому одному небезпечно ночувати в цій хаті.

— Я не маленький і мені не треба ніяких няньок,—сердито відказав Мотька.

— Ну, гаразд. Коли що трапиться, все ж таки приходить. Кутків у мене не бракує, аж чотири в хаті.

Зіставшись сам і заспокоєний візитою Йосипа, Мотька легко пригадав подробиці батькового арешту.

Батька забрали вночі. Години Мотька не пригадає. До самого арешту батько ніколи нічого не казав, кілька днів не сварився з матір'ю й приходив додому тверезий. Пригадує також, що кожного вечора кудись ходив, повертався пізно й допізна не міг заснути, часто вставав з постелі, закурював і подовгу простоював біля вікна.

Пам'ятної ночі Мотька саме задрімав, коли голосно загавкав пес. Батько поспішно зіскочив з ліжка. Сполох зацікавив Мотьку і йому чомусь боляче стало за батька. Батько ховав від матері і від нього важкий неспокій—це помітив Мотька. Він навіть набагато змінився й одного разу довго непомітно дивився на Мотьку, зажурено підперши сірі від посивілої щотини щоки. З цим першим, але уціпливим жалем Мотька задрімав знову, повернувшись до батька обличчям, розглядаючи невиразні обриси його неукладистої постаті.

Вдруге прокинувся Мотька розбуджений гармидером у хаті. Спершу не міг нічого розібрати, засліплений світлом лампи. Згодом, коли хотів плігнути з печі, де спав—сильний штовханець у груди відкинув його назад.

— Куди!.. Спи!.. Тобі не помагається.

До нього на піч заглянуло сердите незнайоме обличчя з пригвинченим на маківці і блискучо-урочистим кашкетом поліція.

Вдруге Мотька не наважився налетіти на залізні кулаки вартового біля печі. Він зрозумів усе без слів. Навіть зайвим було дивитись що робиться в хаті. Мабуть Мотька прокинувся пізно, бо зараз же погасло світло. Жодного слова не вловив Мотька. Він хотів почути батьків голос. Тільки важкі чоботи ще довго гупали в сінцях. Нарешті завмерли і ці єдині звуки. Тиша в хаті важким тілом навалилась на Мотьку. Проминуло кілька хвилин,

а може кілька годин. За цей час Мотька встиг вловити одну думку:—Де мати?

— А справді, де ж мати? Невже і її забрали?

Мотька наважився гукнути, але руки діяли скорше ніж мова. Стоячи на долівці, він деякий час напружував зір, вдивлявся в темряву. Проте дарма. Маленькі вікна підвалу, до того ж завжди завішані одежею й хустками, щоб не пропускали холоду, також не пропускали і крихотки світла. Довелось помацки обійти всю хату. Біля порога Мотька спіткнувся на м'яке.

— Мати!..—нарешті прошепотів Мотька й поспішно став навколяшки. Руки потрапили на щось тепле, слизьке і поспішно відірвались, застигли в повітрі.

— Кров!..—прошепотів Мотька.

Яким чином Мотька запалив лампу—не пам'ятає. Потім поставив на підлозі лампу, сів біля матері й дивився на обличчя залите кров'ю. Мати ще була жива.

— Батька забрали?—тихо поспитала вона.

— Батька?.. Забрали...

Згодом запитав Мотька теж тихо, наче боявся когось розбудити.

— Хто тебе вдарив?

— Ті, що забирали батька... Я не давала його. Мабуть голову розбили, вона наче одерев'яніла. Болю не чую, а підвести не можу.

Мотька тільки тепер зрозумів, що мати чомусь не стогне.

— Може я допоможу встати?...

— Ні... принеси води.

Мотька приніс. Дав матері напиться, а решту вилив на голову. Одчайдушний крик спинив Мотьку. Кухоль випав з рук. До ранку Мотька просидів нерухомо.

Женька й Павло не бачили Мотьки кілька днів. Чутка, що вночі чорна карета забрала Мотьчиного батька, швидко розбігались сусідніми вулицями. І звичайна на той час подія, на вустах мешканців міста виросла в трагедію, набрала форм пошести.

Першою про все довідалась власниця будинку Матвіївна. Напнувши на себе кожуха, вона тихо розбудила чоловіка, погрожуючи йому дебелим кулаком, мовляв, ні пари з вуст, і до ранку просиділа біля вікна, чуваючи товсті волосаті литки. Чоловік її також мусів примоститись біля вікна, озброївшись великими окулярами в мідяній оправі. Він щохвилини інформував дружину про найменший рух поліцаїв у дворі.

— Чорна карета, Матвієвно...

— А ти добре бачиш?

Никодимович ображено поправляв окуляри, але дивився знову.

— Чорна...—запевняв він.

— В таких каретах возять політичеських. В цьому будь певна. Я вже знаю. Отець Захарій одного разу розказував таке...

— Замовчи...—позіхнула Матвієвна, сердито блимнувши на чоловіка.— Твій отець Захарій мабуть обняв зараз м'які причендали своєї супруги й розпустив слину, дрихне. Знаємо його. Він тобі вже нарозказував, мабуть, про свою попаду найбільше.

Піп Захарій завжди викликав у Матвієвни найгірші почуття й досаду. Попа і попаду вона ненавиділа всім своїм дебелим еством і при кожній згадці, вигадувала про них різні соромницькі історії, які охоче передавались з вуст в уста й напевне потрапляли до попівської хати. Матвієвна мстила попові, розчарувавшись у можливості привернути його до себе. Це було найгіршим розчаруванням, яке зазнала Матвієвна, знаючи ціну своєму пухнатутому і «здобному», як вона сміючись називала, тілу. Піп одного разу грубо пригорнув Матвієвну за стан, але чомусь відразу охолов, ніби чогось розсердився. Матвієвна не відразу зрозуміла поповий намір.

— Ні,—сказав він по хвилі мовчання.—Попаді не зраджу, вона в мене дебільша, кругліша, руками в обхват не обніму.

— Кнур ти божествений...—тільки і промовила розлютована Матвієвна.

Никодимович замовк, зваживши жінчин настрій і тепер старанніше стежив з вікна.

— Повели... Садовлять... Тронули...—поспішно передавав Никодимович, одною рукою торсаючи Матвієвну, а другою держучись за лутку вікна.

— Тронули значить...—Матвієвна перехристілась, зітхнула всім тілом і щільніше закуталась.

Подружжя просиділо біля вікна до ранку. І коли на вулиці з'явилась перша людина, невгомний Никодимович раптом, не по-людському, заверещав. До тонкого вереску приєднався бас Матвієвни і обое стрімголов викотились на двір.

— Ай-ай...—тягнув Никодимович, натискуючи руками груди й кидаючи своє худорляве тіло від одного вікна до другого.

— Забрали!.. Забрали!.. Забрали!—била в бубон Матвієвна, ледве пересовуючи за чоловіком ноги.

— Погибель прийшла... Господня кара... Забрали одного антихриста. Чорна карета забрала...—сопучи причитувала Матвієвна.

— Політикою занімались? Влаштувати захотіли?—гнівався Никодимович.

За хвилину подвір'я наповнилось людьми. У ворота вливались струмки тих, хто поспішав на роботу. Найбільше товпились жінок з кошиками в руках.

Ще за хвилину карета швидкої допомоги відвезла Мотьчину матір до лікарні. А за годину тривожні чутки про чорну карету розносились у всі закутки міста.

Женька вп'яте приходив справлятися про Мотьку. На цей раз він застав у квартирі нових мешканців і розлютований пішов до хазяйки.

На запитання, де Мотька і чому в квартирі нові мешканці, домовласниця показала «молокососові» гладкий зад і рішуче, аж задзвеніли шибки, причинила двері. Женька ледве встиг прибрати руки, рятуючи їх від каліцтва.

Опинившись на вулиці і вкрай розлютований поведінкою гладкої домо-власниці, Женька жбурнув каменюкою в освітлене вікно, де саме з'явилася голова Матвієвни.

Про події з Мотьчиным батьком довідався і Микола. Він увечері, забіг до Женьки. Де дівся Мотька, з них ніхто не знав. Виявилось—вночі забрали не тільки Мотьчиного батька, з друкарні також забрали робітника. Тепер за робітниками уважно стежать, навіть почали обшукувати. Ніколи б учням не бачити друкованих листівок, коли б Женька не догадався раніш припасти кілька фунтів літер і друкарської фарби.

— Я їх мусів заховати на кладовищі. У хаті боязко держати. Від батька теж доводиться ховатись. От тільки не знаю, де ми друкуватимемо листівки. У мене не можна. Завжди хтось буває вдома. Мо в тебе?

На прощання товариші вирішили обов'язково розшукати Мотьку.

— А може він що зробив з собою?

— Не думаю...—відповів Женька.—Він не такий. Десь у родичів.

Кілька днів розшукував його Женька. Двічі був у лікарні. Мати померла того дня, коли її забрала швидка допомога. На похороні Мотьки теж не було. Дальші розшукування видавались за даремні.

— Напевне Мотька не витримав горя і тепер неживий десь скандзюбившись лежить у бур'яні, притрушений снігом...

— Але ні!..—Женька не міг повірити. Хоч іноді почував, що ладен упасти головою на стіл і заридати.

Сьогодні тривога мимоволі зростала. Залишившись сам дома, він наче злякався тиші своєї кімнати, її порожнечі й такої ж порожнечі на душі. Женька, що досі ніколи не думав про смерть, раптом жахнувся від однієї думки про неї. Вона несподівано вдерлася в його життя, стиснула холодними лещатами голову, встромила в його тіло гострі голки якогось безглузлого страху.

Вчасно прийшов відвідати товариша Павло, а слідом за ним вдруге постукало в двері.

— Мотько!?.—ледве витиснув з себе Женька.

Мотька трохи блідий, але такий, як і завжди, у великому кожусі, з підкоченими рукавами, стояв на порозі.

— Де ти був?—нарешті добрав слова Женька.

Хлопцям від радості відібрало мову, вони тільки захоплено обмацували приятеля.

Не відповідаючи, Мотька підійшов до груби, машинально полапав її, і не скидаючи кожуха, сів на стілець.

Товариші помітили, що Мотька дрібно тремтить.

— Женько, дай їсти...—нарешті промовив Мотька.

Женька почервонів і метнувся хазяїнувати.

Незабаром на столі стояло декілька тарілок з їжею і карафка горілки.

Поки Мотька їв товариші розказали йому, як вони його шукали і як Женька побив хазяйці вікна.

— Вона не житиме...—люто заіскрились Мотьчині очі.

І Мотька вже розказував про себе.

Другого дня після арешту батька, домовласниця вигнала його з хати. Він тільки і встиг забрати батькового кожуха, єдину цінну в хаті річ. Потім, приховавши кожуха (треба було мати вільні руки) прийшов до хазяйки розрахуватись. Розмовляли не довго. Він розбив кілька маленьких і великих горщиків на хазайчиній голові, майже з дюжину тарілок, перевернув у печі страву й, нарешті, обливши помями самого Никодимовича, через горіще, бо в замкнені двері гатили сусіди, подався шукати долі.

З цих слів Женька зрозумів, чому хазяйка так рішучо випроводила його за двері, коли він прийшов довідатись про Мотьку.

Першу ніч Мотька провів на вокзалі в будці якогось жалісливого вилочника, а вранці подався до заводу.

— Чого туди пішов і сам не знаю. Просто потягло. І вже по дорозі вирішив,—треба побачити, як працюють ті люди, на яких уночі полює поліція. До цього часу не цікавився заводом, а тепер хотілося зацілювати його, пригорнутись до нього, побувати на тому місці, де працював батько... Він же ливар.

Завод великий, гомінкий. Вухам боляче, руками не приторкнутись до нього—в сажу вберешся. У ворота не пустили—байдуже. Де Мотька не пролізе. Аби щілина була. Обійшов навколо будови. В одному місці тин. А місце порожнє, саме глиняні починаються, сюди не раз бігав шукати камінці. Тин переліз легко, важче було сплигнути на купи поржавілого заліза... Рейки, якісь дивовижні колеса, казани, просто шматки заліза—справжнє кладовище. За горами заліза низеньких заводських будинків не видно. На цьому зручному для схованки місці вирішив перебути до кінця роботи. Поки можна пересидіти в якомусь казані, навіть відпочити можна, добре—кожух великий і мороз не візьме, а коли густиме гудок, піде разом з робітниками і розпитає про батька.

Мотька вибрав очима найбільший казан. Його наче хто навмисне звалив серед залізачья для Мотьки. Кватиря не згірша за мою—посміхнувся Мотька. Вхід до казана справді нагадував квартиру, навіть з дверима. Правда, дверцята замаленькі, але в них можна влізти, звичайно, скинувши кожуха. Мотька так і зробив. Спочатку впихнув у казана кожуха, а потім і своє тіло.

— Ну, от... з новосіллям Мотько!.. Затишно, навіть тепло.—Мотька захопився ролею квартиронаймача.

— Еге, та тут хтось ночує, а може ночував колись. Соломи повно. Не дарма й дверцята приладнав. Що ж, коли прийде сам хазяїн, думаю не вижене, удвох житимемо. Кватиря не абияка, простора. У двох і тепліше й веселіше.

Мотька налагодився лягати. Перестеляючи солому, він натрапив руками на щось м'яке.

— Що це?—мимоволі скрикнув він, тягнучи до себе важкий мішечок.

Очі вже звикли до півтемряви й розгледіли ще два подібних мішечки, міцно зв'язаних шпагатом.

Мотька поспішно, тремтячими руками розв'язав таємного мішечка. В руці тримав невеличку, але тверду річ, загорнену в промаслену ганчірку.

Руки рук рвучкі. Думка тверда. Вона випереджає рухи рук і вперго намагається зазірнути всередину ганчірки.

— Револьвер!..—здивовано скрикнув Мотька.

Цього він ніколи не сподівався. Справжній револьвер, чорний, плескуватий і холодний.

— Револьвер,—повторює Мотька, і скинувши догори руку, цілиться в невідомого ворога.

Інші речі також були подібні до револьверів і теж усі загорнені в промаслені ганчірки.

— Револьвери... Двадцять штук!..—перераховує Мотька.—Двадцять штук!

Мотька стомлено кладе на коліна руки. Його вже починає турбувати нова квартира. Кожний шелест вітру, брязкіт заліза, й зуби вибирають нервову дріб, тіло обертається в єдиний клубок слуху.

Нервовість примушує Мотьку швидко простягти руки до другого мішечка, розв'язати його й поспішно встромити руку всередину.

— Патрони!..

Їх багато. Не перелічити всіх. Він сипле їх собі на коліна. Почуття приємне й хвилююче. Патрони холодять руки. Блиск міді також холодний і стриманий. Може спонуканий таким почуттям, він хукає на руки, довго тріє їх, а потім береться до третього мішечка. Він найлегший, і Мотька розгублюється знову. Знову думка невтомно забігає наперед і знову тремтять руки.

Тепер нове почуття радості захльбує Мотьку. Слово «листівки» саме вихоплюється з горла, паморочить голову. Пригадується розмова в квартирі Женьки. Микола розповідає про листівки. Груди заливає злість, проривається струмком і звалює з ніг ненависних Опенька і Шаврового. Мотька поспішає піднести до очей листівку й найскорше впитися знайомими й такими близькими словами помсти. Він навіть, ще не відрізняючи однієї літери від іншої, вже мислено читає текст листівки.

«До всіх робітників»...—Мотьчина ілюзія гасне. Мляво працює голова, але він продовжує читати. Натомість міцніше нова думка, виростають крила нової сили. Слово «робітники» його єднає з батьком. Йосипом, що приходив до нього, з заводом, куди він прийшов, з цим казаном, з револьверами, з патронами.

«Товариші робітники... Всім відомо, що Росія провадить зараз братовбивну війну. Вона зуміла обдурити й послати на фронт мільйонну армію робітників і селян. Вона хитрощами, а де й силою відірвала робітників від варстатів, від родин; селян від плугів і землі і хоче ціною вашої крові, ка-

ліцтвом, горя і сліз побудувати собі щастя, ще більше зміцнити владу самодержавного царя».

«Росія запевняє вас,—читав далі Мотька, до болю напружуючи мозок,—що вона розпочала війну, захищаючи від нападу німців і австріяків свою кривну, православну сестру Сербію. А Англія і Франція в свою чергу кажуть, що вони воюють за волю Бельгії... Але все це брехня. Вони хочуть ограбувати Германію і її колонії, хочуть поділити між собою Турцію і Австрію, уярмити Персію і Монголію».

Мотька на хвилину спинився й закрив очі, даючи їм спочити. Читаючи далі, він дечого багато не розумів, але деякі слова справляли на нього надзвичайне враження. Очі їли рядки літер, тіло, начинене динамітом, готове було вибухнути полум'ям завзяття.

«Робітники... Коли вмирати, то вмирати за свою справу, за справу всіх робітників, за соціалістичну революцію, а не за інтереси своїх ворогів—капіталістів, поміщиків, царів...».

«Геть ненависне самодержавство... Геть капіталістів, поміщиків, царів—наших одвічних ворогів... За волю!.. За єднання всіх робітників, за всіх грядущих, за соціалістичну революцію—проти братовбійної імперіалістичної війни... Вперед!..».

Від останніх слів Мотька захлинувся.

— Геть царя, поміщиків!.. За революцію!... Вперед!... — шепотіли Мотьчини уста.

Мотька сидів на соломі, держучи перед очима листівку. Перед ним виразно стояли постаті зажуреного батька і скривавленої матері. Вони доповнили і допомогли Мотьці зрозуміти зміст листівки.

Смеркало. Вітер нагло стукотів об стінки казана, ворухив купи заліза, приносив розхристаний гомін заводу. Мотька згадав про знайдені речі, все добре перевірів, зав'язав і поклав на своє місце. Далі залишатися в казані небезпечно. Мотька старим шляхом переліз тин і попростував уздовж вулиці, зваживши, що краще зачекати робітників біля виходу. Знайдені речі його більше не турбували. Цієї хвилини Мотька почував себе безсилим щось зрозуміти, вирішити. Хотілось ні про віщо не думати, а просто впасти тут на снігу й заснути.

Хрипкий і короткий гудок розворушив Мотьку.

Мотька прислухався до дужого дихання заводу, до стогону, що іноді пазурами дряпав товсті мури й повільно зітхав, наче відчував швидке конання. Нарешті останній глибокий віддих — життя гомінких машин і глухе шарудіння пасів спинилось. Відразу стало затишно, в дивній тиші гомінко черкали крильми крижані білі метелики. Вирослав новий шум. Він уже ковтився до воріт топотом ніг, говором і сміхом.

Виходили робітники. Мотька добре знав їх. Вони всі на диво схожі на батька з почорнілими обличчями, у засмальцьованій одежі, зі стомленим, голодним блиском в очах, з червоно-брудною смугою порепаних уст. Мотьку схвилювало таке порівняння. І справді, він зараз не міг відрізнити будь-якого робітника від батька і батька від робітника. І часто в постаті якогось

робітника злякано пізнавав батька. Рухи, і хода, і обличчя, і одежа—чистий батько. Різнялись тільки молоді від старих.

Мотька притулювся до муру, схожий на прибиту до берега тріску, в той час, коли потік суворих облич з шумом проносився повз нього.

Потік рідшав. Уже пливли поодинокі постаті. Ніхто не звертав уваги на Мотьку, але і він уже не думав нікого розпитувати про батька.

Бо хто скаже про нього. Хіба їм у голові чиєсь чуже лихо. У них досить своїх турбот і свого власного горя. Про це саме говорили суворі обличчя, ще суворіші від бруду.

— Мотько!.. Ну да він... Ти чого тут стовбичиш? Чекаєш на кого?

Перед ним стояв Йосип. Мотька відразу не впізнав його і навряд чи впізнав би, коли б Йосип не покликав його сам.

Мотька щиро зрадив з цієї випадкової зустрічі, але в той час уже готував у думці ущіпливу відповідь, і вирішив ні в якому разі не погоджуватись йти жити до цього робітника, заспокоюючи себе тим, що він, саме тепер, забудеться запропонувати свою послугу.

— Гуляю,—зухвало процидив Мотька й не поспішаючи ішов поруч Йосипа, байдуже закривши за спину руки.

— Дивно... А як мати?

— Мати здається померла. Ходив до лікарні, але спізнився. Сказали нема, ніби кудись в інше місце відправили...—все так же зухвало кололи Йосипа слова, хоч уже дзвеніли не так гордовито.

Мотька весь час намагався говорити таким тоном. Але дзвін його голосу, спочатку, налитий зневагою до Йосипа і давав чисті звуки, надколола сумна згадка про матір. Але мовчати і цим приховати своє хвилювання вже пізно. Треба говорити, відповідати на запитання. Зміну Мотьчиного настрою ще раніш помітив Йосип і вже обережніше розпитував Мотьку.

— А тепер куди?

— На вокзал...

— Там у тебе родичі?..

— Ночувати... Одну ніч перебув добре, а другу не страшно. Згодом якось звикну.

— Значить, тебе голуба наладили з квартирі. Он що... Але чому ж ти не приходив до мене?

На цей раз Мотька не відповів, вважаючи недоречним відповідати на такі дрібниці. Не маленький він, щоб його хто жалів, або розмовляв з ним, наче з сиротою, слізливим тоном. А мо ще хто і заплакати захоче, обняти його на вулиці? Ні, цього ніколи не дозволить Мотька. Він уже вмів дбати сам за себе. До Йосипа не піде ні в якому разі. До речі, Йосип мабуть і не дуже поспішає брати до себе якогось Мотьку. Остання думка дуже сподобалась Мотькові. Вона була така ж зухвала, як і сам Мотька, й примусила його ехидно посміхнутись, ошпаривши нею Йосипа, що широко ступав поруч і щось думав, збираючи на чолі загату зморшок.

— Правда?—раптово запитав у нього Мотька.

— Що?—прокинувся робітник.

— Це я так. Налякав вас. Кажу, що сьогодні ночуватиму на вокзалі. У босяки записуюсь, однаково нема куди йти і що інше робити. А босяком жити добре, бачив я. Що схотів те зробив, де сидів там і заснув. Вільні люди...

І Мотьчині очі задоволено помацали невеличкі Йосипові вуса.

Йосип чомусь спинився. Спинився і Мотька, здивований такою поведінкою.

— На вокзал ти не підеш, чуєш!..—До Мотьки наблизилось рішуче обличчя, в якому зараз важко було розпізнати Йосипа. Жодне Мотьчине зауваження не могло заперечити сказаному. Він відчув безсилля перед цим рішучим виразом обличчя і зщулювся під великим кожухом.

Йосип говорив далі, не міняючи голосу і виразу обличчя:

— У босяки теж не підеш, це дурниця. Тобі, синові робітника, що зараз сидить у в'язниці, на вокзалі серед босяків не місце. Ти зараз підеш до мене. Не схочеш, силою потягну. Примушу, розумієш. Та й сам подумай!..

— Це ви справді, чи шуткуєте?

Йосип засміявся.

— Ну, і чого б я шуткував. Знаю, важко тобі йти до мене. Ти не хочеш милости шукати і не шукай її в чужих людей. Не треба шукати, бо милости нема. Але наша справа інша. Я беру тебе до себе на деякий час. Не схочеш, підеш від мене, не держатиму. Схочеш бути за людину, справжнім робітником, зоставайся. Роботи для тебе вистачить, аби схотів, аби голова на плечах. А в тебе голова міцна. Ти мені подобаєшся, Мотько. З тобою ми... он що зробимо.

Мотька замислився. Такого кінця він видимо ніколи не сподівався.

— Добре,—погодився він.

Вони пішли швидше.

— Ти знаєш за що заарештували твого батька?—згодом запитав Йосип.

— Ні...

— Жаль...

— А чув, що таке революціонер?.. Ну, бунтівник?

— Долой царя, за свободу, за революцію!..—пригадав Мотька слова листівки.

— Ну от...—збентежився Йосип, неймовірно скосивши на Мотьку очі і хапаючи його за руку. Мотька з таким запалом і так голосно відповів, що стало боязко, щоб хто не почув його слова.

— Обережно!..—нахилився до нього Йосип і, бачучи, що Мотька має продовжувати далі, затулив його вуста долонею.

— Хіба так можна... Почують, а тоді цілуйся з тобою. З тобою і ходити боязко...

— Ти зараз вчишся?—примушений був змінити розмову Йосип.

— У вищій початковій.

— Ех, тобі б на завод. В школі навряд, щоб ти утримався. Для таких, як ти, школи нема. Ти не вмієш себе стримувати, а це погано. Тепер же

час такий, знаєш—роби й по сторонах озирайся, щоб тебе хто не стукнув по голові.

Квартира Йосипа сподобалась Мотькові. Хоч невеличка, але затишна, чиста, і мабуть сонячна, вікна високо над землею. Мотька завжди порівнював усі квартири зі своєю, де жив, і вже давно впевнився, що гіршої квартири ніж у нього, мабуть нема ні в кого. У Йосипа теж багато книжок, тільки якісь нецікаві. В Женьки цікавіші. Всі книжки про робітників, навіть важко читати, слова незрозумілі.

За кілька хвилин, зморений Мотька не встигши покласти на подушку голову—заснув. Прокинувся він від сну. Щось велике, важке насувалось на нього, раптом зіскочило на груди і почало давити. Придивляючись до того, хто давив йому груди, виразно побачив волосате обличчя поліція з новеньким картузом і блискучою великою бляхою. Мотька люто сперечався з ним, поки не прокинувся весь облитий потом. Вже хотів перевернутись на другий бік і заснути, коли почув гомін. Мотька спав у кухні на печі. Двері кімнати щільно причинені, тільки зверху лежала блискуча стьожка світла.

— Йосип ще не спить,—подумав Мотька.—Але він не один. Голосів багато. Кілька грубих, а один тонкий—жіночий, Мотька неохоче підвів голову й прислухався. Тепер чуто один голос.

— Йосип говорить...—радіє Мотька.

Слова спочатку невиразні—міцніють, набирають певної форми й маляють Мотькові картину за картиною, примушують його витягти шию й напіввідкрити рота.

— Листівки треба неодмінно розкидати на заводі. Саме слушний час. У робітників ще не згасло обурення проти арештів і нової постанови адміністрації заводу. Такий момент трапляється рідко і прогавить його—значить скласти руки й чекати хто й зна скільки. Сьогодні ж призначити товариша для розповсюдження листівок. Може хто візьметься сам. Зброя поки лежатиме на старому місці. Переносити її до когось на квартиру нема рації. Хто гарантований, що сьогодні-завтра до когось з нас не з'явиться поліція і не забере разом зі зброєю. От тільки саме місце. Чи надійне воно?

Хтось засміявся. Посміхнувся і Мотька, уявляючи заклопотане Йосипове обличчя і гострий зір очей, що старано приглядається до казана, де захована зброя й листівки.

— Місце надійне,—шепоче Мотька,—окрім мене навряд хто знайде.

— Я думаю,—другий вже незнайомий голос вітром змитає Мотьчині думки,—надійніше, ніж у твоїй знаменитій коморі, коли пси повитягали пакунки з листівками.

Бризки сміху обпекли Мотьку. Потім говорить жіночий голос. Здавалось, зрозуміти жінку можна найлегше, а тут навпаки. Всіх він гаразд розумів, і Йосипа, і інших чоловіків, а її скільки не слухає, як не напружує мозок, слова наче навмисне плигають, а вловити їх не вловиш. Що значить «підсилення партійної дисципліни», «строга конспірація», «робітник міцно стиснутий в лещата капіталістичної системи»?..

Жінка Мотькові рішуче не подобається. Вона навмисне вибирає найнезрозуміліші слова й хоче за ними заховати свою боязку вдачу. Бо правда.

всі говорили про зброю, а вона про неї ні слова. Йосип запитував, хто візьметься розкидати на заводі листівки, а вона засипала його якимись «капіталістичними системами». Хитра—вміє викрутитись. Але нехай, жінки всі такі, та й сили в них—кіт наплакав. Мотька прислухався далі.

Саме жінка заговорила про арешт Коваля, Мотьчиного батька, і це приємною несподіванкою вразило Мотьку.

— Я ж казала, на Коваля можна цілком покладатись. Він увесь час мовчить, неначе німий. Сьогодні передав усім привітання і переказав: «краще смерть для такої пропащої людини, як я, ніж слово для загибелі своїх товаришів. Пізно,—каже,—я довідався про вас, може зовсім іншим зробився б, а то пияцтво звело, родину свою загубив»... Просив сина на люди вивести. Його б улаштувати десь на заводі. А хлопець розумний—чула я.

Жінка сміючись оповіла про листівку в клозеті вищої початкової школи, від чого ні в чому неповинний Мотька почервонів і навіть тієї ж хвилини хотів напнути на плечі кожуха і втікти від сорому з цієї кімнати.

Дужий вигук похвальних голосів остаточно збентежив Мотьку. Він зовсім відмовився щось зрозуміти. Його всі вихваляли за якусь дурницю.

— Він нам може де в чому багато допомогти,—казала жінка далі,—тільки б зрозумів наші наміри.

— Йосипові доручається перевиховати хлопця. Він здається колись хвалився, ніби в нього хист педагога.

— Ну, що ж, доведеться,—пролунав спокійний і тепер такий дорогий Мотькові голос Йосипа.

Наприкінці бесіди Мотька зрозумів одне—з листівками треба неодмінно поспішати. Справу розповсюдити листівки доручили якомусь Головатому. Пляна він мусить скласти сам і завтра ж повідомити про це комітет.

— Нехай товариш Головатий добре обміркує цю справу, бо комітет нічим іншим допомогти не зможе, навіть не зможе дати йому на допомогу когось з товаришів. І нехай пам'ятає, що завод зараз охороняє цілий штаб шпиків і поліція. Кожний необережний крок може зруйнувати всі наміри, зможе навіть навести на слід усю організацію. Тому й не дивно, що честь виконання такої важливої справи покладено на Головатого, на найкращого конспіратора нашої організації.

Сперечались ще кілька хвилин і почали по-одиноці розходитись. Пробило дванадцять годин. Мотька мусів удати з себе сонного, старано засвистів носом, відкинувши далеко від себе руки. Хтось зупинився біля нього й поправив кожуха.

— Спить...—Мотька розпізнав голос жінки.

Вранці його розбудив Йосип. На столі горіла лампа, пихкав паром самувар, дві чашки й нарізаний скибками хліб і сало доповнювали картину. Теплий дух від самувара й смачні шматки хліба враз підвели Мотьку з ліжка. Доречі, він чомусь пригадав, що вчора відмовився їсти. Соромно було. А сьогодні почуває себе господарем власної хати і ніби Йосип його менший брат.

Підсовуючи хліб і сало Йосип шуткував:

— Снідаємо по-пролетарському. Ти знаєш, що це значить снідати по-пролетарському? Є такі люди, наприклад, я і ти, я робітник і ти, припустимо, робітник. У мене нема нічого, одні руки в мозолях, і в тебе анічогісінько, голий ти,—оце і є пролетарі. А їдять по-пролетарському так: сьогодні ти їси сало з хлібом, завтра положеш кишки одним чаєм, а по-завтраму підтягаєш очкура, щоб була не спали штани.

Довгий і настирливий гудок збудив тишу ще сонних і темних вулиць. Йосип уже стояв одягнений.

— Знай, Мотько, ти сьогодні в мене на хазяйстві. Обідати принесе одна дівчина Наталя, до речі вона дуже хоче тебе побачити. Ти її не бійся, вона нічого собі, словом, хороша й симпатична дівчина. А коли посміхається, показує всім ямки на щоках.... Ну, всього! Коли надокучить сидіги, можеш читати. Книжки є цікаві. Може важкувато буде розбирати, підкресли те місце—прийду розберемося вдвох.

Йосип весело підморгнув Мотькові й поспішно вийшов.

— Це він мабуть про ту дівчину, що була вчора?

Поки мала прийти дівчина, Мотька чисто прибрав у кімнаті і встиг кілька разів обдивитись себе в люстрі, особливу увагу звертаючи на обличчя. Воно йому чомусь не подобалось. Головне, на ньому не трималась жодна пляма ніжності, або хоч невеличка латочка жалю, або журливого виразу. Без них і людина не людина—осел якийсь, або цап. До того, засмажена сонцем і вітром шкіра нагадувала арапа і, звичайно, ніяка дівчина не стане з ним розмовляти.

— А ніс, ніс!..—ніби вперше зауважив Мотька, беручи себе за ніс і нахилиючись до люстра. — Не ніс, а дзьоб. У носатий!.. — вилаяв себе Мотька й сердито гепнувся на стілець.

Швидко неприємний настрій, нав'язаний спогляданням свого власного обличчя, вгамувався. Мотьку непокоїла інша думка. Тепер обличчя зайняло другорядне місце. Не з обличчям жити, а з розумом. І він уперто підбирав тему для розмови, хоч поки жодна з них не могла його задовольнити, в той час, коли безліч різноманітних думок і подій, дратуючи Мотьку, пропливали перед очима.

— З чого ж починати, що казати? Не про торішній же сніг вони розмовлятимуть, і не про те, чи м'яко було йому спати на новому місці.

До цього часу Мотькові ніколи не доводилось розмовляти з дівчатами. Він їх ніколи і не помічав, і не диво, коли не знав, з якого боку підійти до Наталі, коли вона принесе обід.

Мотька навіть упрів, а стрілка годинника не зважаючи на благання, поволі наближалась до дванадцяти.

І раптово нова думка вразила Мотьку, завдала йому найбільшого болю.

— Чи першому поздоровкатись, чи нехай починає вона?..

Нарешті Мотька мусів визнати себе остаточно переможеним. Ображений сів до столу, взяв якусь книжку і знехотя перегорнув сторінку. Перегорнувши не уважно кілька сторінок, він зацікавився і непомітно зачитався.

Наталя тихо відчинила двері. Образи розстріляних комунарів Парижу

вже давно полонив Мотьку і поява дівчини зовсім не здивувала його.

Все вийшло просто, і не так, як мислив собі Мотька.

— Здрастуй,—кинула дівчина головою і повільно посміхнулась.

Мотька дійсно побачив у неї на щоках ямки, що про них казав Йосип. Вони в неї найцікавіші. Тільки за одні ямки можна любити цю дівчину. Йосип не помилився.

— Ти щось цікаве читав?—підійшла дівчина до Мотьки.—Паризьку комууну?... Так і є. Я бачила, як ти, мабуть дочитавши до розстрілу комунарів, стиснув кулаки й аж зайорзав на місці. В мене теж така чудернацька звичка. Пригадую, я так само стиснула кулаки, читаючи цю книжку.

Розмова відразу окрилила Мотьку. Здавалось, Наталя зверталась до дорослої людини і він забув про свій зовнішній вигляд і про свої наміри завчасно заготовити тему для розмови. Він навіть сміливо розглядав Наталю, відчуючи, що на неї так само приємно дивитись, як і розмовляти.

Наталя крім ямок на щоках мала світлі очі й сама була світла, якась осяяна, легка. Взагалі, Мотька кожну рису Наталі оцінив на «добре», а сміхом і голосом мусів захопитись.

Мотька також сподобався Наталі. Відверте обличчя, а особливо очі, що в них можна було, не задумуючись, читати кожну думку—вказали Наталі на її вчорашню помилку. На Мотьку можна було у всьому покластись. А вуста, що розкривались тільки тоді, коли вимовляли слова, а в інший час міцно стикались, остаточно впевнили Наталю. Такі вуста не вміють даремно кидати слова, до зайвих слів вони не створені.

Тема для розмови швидко знайшлася. Говорили про робітників, про їхнє гірке життя, про тяжку працю на заводах. Наприкінці, розказала про батька. Дивно було слухати про батька-п'яницю від Наталі. Наталя називала його свідомим, корисним для багатьох людей, а ці слова так суперечили дійсності. Кілька разів Мотька вихоплювався показати батька в іншому освітленні, розказати про його знущання з матері, з нього, але його попередила Наталя.

— Я бачу ти дивиєшся. Ти просто мало знаєш свого батька. Його скалічило життя, а він почав йому мстити, зневажав тебе, матір, а щоб заспокоїти своє сумління пив горілку. Тільки горілка ніколи не заспокоює, його заспокоїла в'язниця. Ти колись сам зрозумієш батька. Жаліти його греба, а не лаяти. От ти скажи, мабуть раніш він на тебе ніколи не дивився, ніколи не сидів з тобою, от як ми зараз, ніколи не розмовляв, а зараз він тільки і згадує тебе, згадує матір.

Мотька замислився. Правда, батько ніколи не розмовляв з ним так тепло, як зараз Наталя. Більше кричав, лаявся. Ніколи ще батькова рука не зважилась ніжно лягти на Мотьчину голову.

Наталя пішла, подавши Мотькові руку. Він ніяково стиснув кінчики теплих пальців, але, коли зачинились двері, притулив долоню до вуст, причому зараз же почервонів і швидко заходив по хаті, насвистуючи мотив якоїсь давно забутої пісні.

(Далі буде).

В. ШОПІНСЬКИЙ

ПЕОНИ

Драма на 4 дії

ПЕРСОНАЖІ:

1. Долфін Гаффер Плянтатор
2. Агнес Гаффер Його дружина
3. Кароліна-Кара-Гаффер Їх дочка
4. Річард-Дік-Гаффер Фабрикант
5. Том Джансон, мулат Робітник у Гаффера —
спочатку був оренда-
рем, а тепер пеон його.
6. Саллі Його дружина—негєрка,
7. Сід } Їхні діти
8. Серена }
9. Місіс Гобокен Свинарка
10. Роберт-Боб Її син комсомолець
Комсомольці
11. Слим }
12. Нат } Пеони
13. Шеріф }
- Робітники-текстильники.
14. Члени чорносотенної організації Ку-Клєс-Клєн.
Громадяни, патріоти, „Білі молотники“

Діється на кордоні Північної Кароліни С. Ш. А.

Час теперішній

ДІЯ ПЕРША.

Затишна, тиха напівфермерська оселя при самім підножжі «Синіх Гір». Оселя та перебудовується тепер владною рукою важкої індустрії на фабричне передмістя. На обрії, де синіє ланка Алеганських гір, чорніють уже димарі текстильних фабрик, вкриваючи димом віковічні ліси та плянтації. Вся та картина, суміжної комбінації природи й індустрії, показує нам, що в ту тиху, селянську місцевість вдерлася якась всеруйнуюча сила й перевернула все життя обертом. Навіть хатки та будиночки поросли всі в стилі «бонгело»—рівномірні, одноповерхові скринечки, розмальовані червоним кольором—показують про модерну індустріялізацію країни.

На окремій площі стоїть відремонтований дім плянтатора Гаффера, з широкою терасою. На ганку гойдалка, пара плетених стільців і столик для карт та зимніх трунків. Дім той обгороджений колючим дротом з хвірткою на замку. На заднім дворі чорніє дерев'яна хижка, де жив орендає Том Джансон з родиною та ще кілька робітників-пеонів.

Діється 10-го травня, у «Святочний день Спомин».

Ранній ранок. На дворі ще темно—на сцені нікого. Чути раз-по-раз сирени далеких текстильних фабрик, залізничних локомотивів та переїзних авто, що розноситься тихою луною по полях та плантаціях. Поволі все те затихає. Потім чути мельодійний голос тужливої скорботної пісні, на полі. Голос той підноситься все вище, але слів його годі розібрати. Перериває той жалібний спів крикликий вигук плянтатора Гаффера.

Голос Гаффера. Ну, ну!.. тягни, чого ти! Хай тебе крокодил із'їсть, з такою роботою! А ти де гаявся? Бач, уже світає, а тебе ще на полі нема...

Голос негра-робітника. Містуф Гаффі, містуф Гаффі! У нас угода була від сонця до сонця...

Голос Гаффера.—Я тобі дам «сонце»! Я твій хазяїн. Я тобі визначаю години праці... хай тебе крокодил із'їсть... (Кричить). Ну, ну, Живо там! Ось потягну гарапником по спині... Твоя чорна гаряча спина давно вже проситься нагая, хай тебе крокодил із'їсть!

Голоси невільників:

1.—Гарапник—порадник, хай буде тому, в чиїх він руках.

2.—Це «хробаки мексиканські» його так точать.

3.—Ой нога!.. Ех неволя проклята! Затягай пісні...

Голос Гаффера. Гей, ти! Піснею мені поля не розчистиш. Пона-тужся там, понатужся! Плечі знов засвербіли, хай тебе крокодил із'їсть.

Далеко в полі видно, як воруються темні постаті—стягаючи кукурудзяне бадилля; розкладають багаття. Вогонь підноситься й освітлює всю сцену. На полі корпаються в землі чоловічі, жіночі й дитячі постаті. Розвидняється. Сходить сонце, чути як Гаффер під'їздить конем, за хатою стає, злазить з коня і йде до тераси.

На вигляд йому років п'ятдесят. Повний, здоровий плянтатор—«південний бурбон». Обличчя йому присмалене сонцем і вітром. На голові рудий крилатий капелюх, заломлений трикутником, у руках гарапник. Руда куртка,

револьвер при поясі, галіфе, заболочені черевики; руда камзолька з телячої шкіри, годинник на ремінчику—домальовують його постать.

Витирає довго черевики об постілку, хоче йти вже в двері, але вертається хутко назад, йде до Томової хижки й стукає гарпником по одвірку.

Гаффер. Саллі! Саллі! Де ти там, хай тебе крокодил із'їсть! (владно) Са-л-л-і!

Із хижки виходить негерка Саллі. Вона—мулатка, типічна негерська «мамі», років сорока п'яти. Говорить шепелявою англійською мовою, як і всі негри на півдні, не вимовляючи піднебінних, і зубних звуків—заміняючи їх більше гортанними.

Саллі. Добгидень вам, містуф Гаффі. Що ви хочете, містуф Гаффі?

Гаффер. Де Серена? Чому вона не вийшла в поле?

Саллі (безпомічно). Містуф Гаффі. Вона на фабрику втікла. Сьогодні вдосвіта втікла...

Гаффер. Як втікла, чого втікла—хай тобі її крокодил із'їсть!

Саллі. Втікла з Бобом—Свинячки синком. Він її підмовив... боже мій, боже який согом. Чогна дівчина й білий хлопець, хоч вона не така то вже й чойна. От підла негейка! Піду, знайду, спіймаю, косу вигву. Боже мій... який согом містуф Гаффі... Це дитину білу пгинесе мені з фабрики...

Гаффер Чому-ж ти її не замкнула на ніч?

Саллі. Де тут замкнути в оцім хлівці? Повегнутися нема де. П'ятого душ в такій клітці. Скільки ми вас пгосили, містуф Гаффі, пгибудуйте нам маленьку халупку... Тоді б...

Гаффер (перебиває її). Що-ж вона казала?

Саллі. «Не хочу—каже, більше пгацювати на хазайській плянтації. Що я, невільниця його? Часи невільництва вже минулися», сказала так і пішла.

Гаффер. «Часи невільництва минулися». Що вона на тім розуміє, мишеня чорне. Ах ти бестія, хай тебе крокодил із'їсть! От негерка чортова, (кричить) Хто мені довги відплатить, коли твоя дочка втікла в місто! Га? (лютує) Хто мені віддасть відсотки мої, коли всі ви так будете робити? Цього року знову півсотки прибавилось. А яка мені з вас користь? Діти твої поросли—порозбігались: один на північ тягу дав, дочка на фабрику поперлась. Я вас на пеони посадовив не для того, щоб ви розбігались...

Саллі (з плачем). Містуф Гаффі...

Гаффер (владно). Мовчи чорна!.. Де Том? Чого він не вертається так довго?

Саллі. Він ще вдосвіта поїхав, містер Гаффі. Загаз пгіїде...

Гаффер. Сама тепер будеш відробляти мені довги. Я заставляю тебе днями й ночами працювати. Всю сім'ю твою вижену на лан. Так будеш ти пектися на сонці, мокнути на дощі, мерзнути на морозі, хай тебе крокодил із'їсть! Будеш працювати при місяці, світити багаттям і розчищати мені ґрунт. Де твої діти?

Саллі (з плачем). Вони ще маленькі, містуф Гаффі. Маленята... До школи добутиись гано не можуть, не те що до пгаці.

Гаффер. «Маленята». Чому маленята? Збитки мені робити, не бійся, не малі. А з школою ти дай спокій. Там для білих нема місця, не те що для чорних. Теж ще дурний закон провели, хай би його крокодил із'їв! «Загальна освіта», навіщо їм освіта, чортинятам тим чорним?...

Саллі. Ми теж люди, містуф Гаффі...

Гаффер. Цить! Ач роззвукталась... Гайда в хату та сніданок роби чорним пеонам. Живо мені—ну!..

Саллі (втирає слюзи, йде, немовби нагадавшись вертається). Містуф Гаффі. Благаю вас, змилюйтеся, хто ж бачив, щоб таких маленят у полі висилати. Не досить того, що вони вам бавовнину влітку обгивають.

Гаффер. Мовчи! За одну, хай двоє працює. Пустили дівку на фабрику, хай би її крокодил із'їв. Ні, брешу, всі троє будете працювати. І ти підеш у поле. Вночі будеш прости, варити харчі робітникам, а днями на полі. Так і знай. Це тобі за дітей. Парубок втік на північ—дівка до міста... У-у—ви пеони прокляті!..

Саллі. Містуф Гаффі... погостіть...

Гаффер. Батьки за дітей своїх хай розплачуються. В біблій сказано—«діти» за гріхи батьків хай спокутують», а в мене навпаки. За злі вчинки дітей хай батьківські спини тріщать. Так і знай!

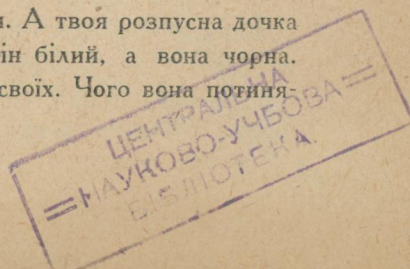
Саллі (з плачем). Містуф Гаффі. Ви гігіше з нами поводитесь, як було ваші батьки з чогними невольниками...

Гаффер. Ви мої пеони. Ти це повинна знати! Хто тобі винен, що чоловік твій сидів орендарем на моїй землі п'ятнадцять років. Потім перейшов на «врожайника», а опісля на пеона, хай би його крокодил був із'їв. Хто тому винен, що чоловіка твого я викупив з в'язниці, де він відбував кару за волоцюзтво? Я шеріфові заплатив за нього шістьдесят і п'ять доларів. Він мій, я його купив. Тепер негрів невільно продавати, а купувати можна. Значить, тепер він мій, бо він не має права ні звільнитись, ані виїхати... А захоче тікати, мотузка в мене наготові. Затям собі це! (Пішов, твердо ступаючи важкою ногою. Саллі стоїть засмучена. Слюзи блищать на чорнім обличчі. В світлиці Гафферів вирає Кара на роялі тужливої мелодії. З поля доноситься гомін працюючих).

Свинарка (виходить із-за рогу своєї хати, з віником у руках. Вона старувата й сварлива жінка. Рот очкуром, ніс кирпатий. Побачивши Саллі, прямує до неї, розмахуючи віником). Ти, відьма чорна, чого дивишся на моє подвір'я? Ти навіщо вчора розвішувала білизну на моїй мотузці—повісилась би ти сама на ній!

Саллі (Привикла так вже до її крику, що не звертає жодної уваги. Прибита горем, дивиться на Свинарку). Ваша мотузка, га? Добгидень вам міссус Гобокен.

Свинарка (лається далі). А твої чорні вилупки чого лізуть у мій городець?! Я їм ноги поламаю—чортинятам чорним. А твоя розпусна дочка чого в'язне до мого хлопця? Чи ж він їй пара? Він білий, а вона чорна. В нього біла душа, а в неї чорна. Мало їй чорних своїх. Чого вона потинялась за ним на фабрику? Сорому мені наробити?

Саллі. Міссус Гобокен...

Свинарка. Мовчи чорна! Мовчи! Мій Боб, мій дорогий синочок Боб, мій любий синочок Боб—лишив свою стару сиву бідну матір, а сам повівся з чорною. Боже мій, з чорною! Вона його причарувала—вона йому голову закрутила. Сама бачила, як він її обнімав, а вона мов корова. От чорна бестія!..

Саллі. Міссус Гобокен, завіщо ви ображаєте мою Сегену?..

Свинарка. (Кричать і заміряється на неї віником). Віддай мені мою дитину! Віддай, чорна, мою білу дитину!

Саллі. Міссус Гобокен—жінка скажена... (Відступається, потім захищається їй, набравшись відваги, видерла з рук фармерки віника, переламала й кинула на її подвір'я. За той час музика в покоях Гафферів поволі затихає. На ганок виходять міссіс Гаффер—повнолиця леді аристократичного виховання, патріотка, погордлива дружина «південного бурбона». У вухах кульчики, на пальцях кілька дешевих блискучих перснів. Зодягнена в домашнє вбрання, на ший хрестик на золотім ланцюжку, в руках віяло, а за нею Кара сухорлява дівчина—мрійниця, що любить музику, романи, кіно. М'яка, ніжна натура, що томиться в деспотичнім оточенні, мов пташка в клітці).

М-с Гаффер. Добридень вам, міссіс Гобокен. Ви чого так рано галасуєте під моїм вікном? Отут, під моїм вікном, сказала я.

Кара. Мамо! Треба вам?

Свинарка. (Не слухає її). Ти йому щось зробила! Скажи, чорна відьмо, скажи! Чим ти напоїла його, що сам не свій ходить?..

Саллі. (Побачивши м-с Гаффер на ганку, відступається до дверей своєї хижки) Тьфу! Отже не дугно тебе прозвали «Свинаркою». Тьфу ще газ! (Ховається за двері).

Свинарка. (Бачучи, що нічого не може зробити, вертається назад). М-с Гаффер, ви бачили, що вона мені робила? Вона мені віник поламала, плювала на мене. Чуєте, плювала! Де ж так можна, щоби чорна негерка плювала на білу жінку... (Плаче й кричить). Її за це варто повісити живцем спалити на вогні. Як вона насмілилась на мене, білу жінку, плювати... га?

Кара. Ви ж сами її зачепили. Чого ви напалися на неї? Хіба ми не знаємо Саллі. Вона тиха, покірлива жінка...

М-с Гаффер. (Повертається до неї). Ах ти негрофілка моя! За кожним чорним вона готова побиватися. Ні, доню, це тобі не північ. У нас на півдні сказано: «Негр знай своє місце. Твоя чорна нога не повинна ступати в слід білої людини».

Кара. (Образившись). Мамо... Я правду сказала...

М-с Гаффер. Твоя правда мені очі коле. Знаю... знаю... Доведе тебе твоє негрофільство ще до того, що на північ втічеш з чорним. На щастя в нашій штаті забороняється шлюб чорних з білими, а то б уже сказала я...

Кара. (Спалахнувши). Мамо! Щоб ви мені більше цього не говорили... (Ходить схвильована).

Свинарка. Життя нема, міссіс Гаффер, через тих чорних. Де не повернися, всюди вони тобі на перешкоді. Кукурудза подешевіла через них яйця в ціні спали через них, поросят моїх ніхто не купує через них. Все через них.. Хоч бери кидай господарство та тікай у місто на фабрику. Та хто мене найме таку стару?.. *(Раптом нагадавши)*. Чи ви не знаєте, міссіс Гаффер, є такий закон, щоби можна було ув'язнити чорну негерку за те, що вона сама в'язне до білого хлопця?

М-с Гаффер. Попитайте у шеріфа, міссіс Гобокен. Я думаю, що є. Повинен бути. Мусить бути якийсь захист від них.

Свинарка. Я піду. Я буду позиватись з нею. Я своє висуджу. О, не знає вона ще, хто така є міссіс Гобокен... Я її... *(Пішла)*.

Кара *(Ходить ще схвильована. Після довгої паузи, позирнувши на матір)*. Мамо...

М-с Гаффер. Ну?

Кара. По-вашому це добре, що в нашій штаті забороняється шлюб між білими й чорними, та не тільки в нас. У двадцяти дев'яти штатах «вільної Америки» є такі реакційні закони. І це по-вашому «американська демократія». О, як мені важко вимовити це огидне слово...

М-с Гаффер. Так і повинно бути. Вони недостойні нас, білих. Вони роджені й привезені сюди лише для того, щоби працювати й молитись...

Кара. Ще й «молитись». Ха-ха-ха! Ох, мамо-мамо...

М-с Гаффер. Чорна дикунська раса нижча від нашої білої, цивілізованої! Так... вони—худоба чорна... Від них фі... мені навіть неприємно згадувати... Потом кінським несе.

Кара. Я соромлюся себе звати такою «цивілізованою жінкою»! Ух! *(Палко)* Мамо! Як ви можете так говорити. Хіба-ж вони не люди—тілом і душею. Хіба ж під тим чорним кольором не криється часто велика чесна душа й щире палке серце?... Хіба-ж тільки ми, білі, люди?

М-с Гаффер. Серце кожна тварина має. Та, що ти мені цим хочеш довести?

Кара. Та хіба мало серед них є прекрасних музикантів, вчених, артистів, поетів, письменників. А ви знаєте, я так люблю музику. Я все люблю, що гарне й щире... Мамо, чого ви такі жорстокі? Хіба вам не щемить серце, дивлячись, як вони тяжко й каторжно працюють на вас?

М-с Гаффер. *(Дивиться на неї серйозним допитливим поглядом. Хмуристь брови. Стискає кулаки. Потім, зухвало випроставшись, притупнула ногою й крикнула)*. Каро! Щоб я більше цього не чула! Начиталась негрофільських романів. А той, напівбожевільний Вайт, тобі вже голову скрутив. Де та цензура? За чим вони глядять? Де ж можна пропускати до нас на південь такі безсоромні книжки. От теперішня молодь! Понаучувалась вже зневажати батьківські звичаї. Хто вам дав на це право?

Кара. А вам хто дозволив відбирати у дівчини право на кохання та зневажати хлопця за його щирі любов до неї? Вони кохаються чесно й щиро. Вони мають право на це. Вони будуть щасливі. Так, Серена добре зробила, що на завод пішла.

М-с Гаффер. *(Глузуючи)*. «На завод пішла». Розпустою заводською захоплюватись. От чого її туди тягне. Бо там хлопці й дівчата, чорні й білі, всі перемішані. Подумати страшно... Фі...

Кара. Ух деспоти ви—негрофоби скажені! Задушусь я в оцім деспотичнім оточенні. Я одне можу: або грати, або плакати... *(Пішла хутко в хату)*.

М-с Гаффер. *(Стискає уста—довго думає, немов би щось пригадуючи, потім іде поволі собі в хату. На сцені тихо. Чути лише, як долітають здалека звуки жалібної пісні та спокійна тужлива в хаті музика)*.

Гаффер. *(Виходить із хати без капелюха, в розстібненій камзольці з дзвоником в руці. Перше він прислухається до голосу пісні, потім голосно дзвонить, кілька разів. Сходить з ганку, дивиться в поле й гукає)*: Гей, ви пеони! Раби мої! Снідати. Живо там, хай би вас крокодил із'їв! *(прислухається)*. Співайте, співайте—чого ви затихли. Я так люблю слухати ваші жалібні пісні на ланах моїх. Вони потішають мою душу надією на добрий врожай. Співайте, пеони! Хай знають люди, як вам добре живеться в Гаффера, хай би вас крокодил із'їв! Співайте, пеони мої *(Стоїть і стежить, як проходять пеони. Спереду іде Слим—високий негр чорний, беззубий. На плечах в нього граблі залізні, в руці сапа. Говорить він співучим голосом, як звичайно негри, калічучи англійські слова. За ним іде Нат, присадкуватий негр-мулат з залізними вилами. Шкандибаючи на одну ногу, він ледве йде, втомлений, злий. За ними проходять через сцену ще кілька німих негрських постатів, поглядаючи на Гаффера злим безпорадним поглядом. Слим і Нат спиняються)*.

Слим. — Хі-хі-хі! А знаєш, Нат, як ті «мексиканські жучки» сюди попали?

Нат. Ге... як?

Слим. Їх в листах сюди переслали, аж з Мексики. Еге в листах. І вони тут розмножились на біду нашим плянтаторам... Хе-хе-хе. От штука...

Нат. Отак нагорнути б йому землі на самі груди і вилами зверху пришпилити. Хай би черва його з'їла, собачого сина... *(Наближаються до Гаффера)*.

Гаффер. Ну, ну—живо там! Мені з тих пеонів стільки користи, як з чорта смальцю. Хай би вас крокодил був із'їв! *(Показуючи на двері хижки)*. Іди швидко, а то поки начавкаєшся беззубим ротом...

Нат. Хі-хі-хі!..

Слим. Ідіть в дантисти, містуф Гаффі. Ви там більше загобите, як на плянтаціях. Стгументів вам жодних не потібно... Хе-хе-хе!

Гаффер. *(Розставляє широко ноги, складає по-наполеоновські руки й дивиться на них серйозно)*.

Нат. Містуф Гаффі. Мені вилами пгобили ногу. Бачите, як госпухла. Землі набилось. *(Показує ногу)*.

Гаффер. Я не лікар, а плянтатор. Що ти мені ногу показуєш, хай її крокодил із'їсть! Нічого прикидатися хорим. Негерське чорне тіло землею виліковується... марш!

Нат. Ех! (Стискає кулаки).

Слим. Сьогодні свято, містуф Гаффер, чому ми на пгаці так гано?

Гаффер. Ваше свято разом з північниками, 30-го травня. Вони дурні боролись за вас чорних чортів. Кров свою проливали—ну, то й святкуйте собі. А Кароліні наші—дві рідних сестриці, хай їх крокодил із'їсть; святкують сьогодні «день спомин».

Слим. Для нас ніколи нема ні свята, ані спочинку.

Нат. Містуф Гаффі, неспгаведливо, коли ми сьогодні пгацюємо.

Гаффер. Відпрацюй мені довги—їдь на північ і там святкуй собі скільки хочеш. А в мене зась. Не послухаєш, бачиш он там дерево під лісом?

Нат і Слим. Бачимо. Ну, містуф Гаффі?

Гаффер. (Розставляє широко ноги й показує гарпником у бік «Синіх гір»). Там колись індієці повісили білого губернатора Ловсона, а потім шкуру з нього злупили... Отож, зятя собі це, хай тебе крокодил із'їсть!

Нат. Містуф Гаффі...

Гаффер. Цить! Досить теревені правити. Час—то гроші в Америці. Іди швидше, кажу тобі, а то не ївши випру в поле. Марш, пеопи мої!

Нат і Слим. (Пішли в хижку).

Гаффер. (Невдоволено дивиться їм услід. Повертається. Іде до ганку. Чути як під'їздить авто й спиняється близько. Гаффер повертається в той бік). О, це ти Дік. Так рано? Сказано—фабрикант... Хо-хо-хо!..

Річард Гаффер. (Подібний обличчям до брата. Носить руденюкі колючі вусяки під носом; сірий весняний костюм й годинник на золотім ланцюжку). Ху, чорт забирай! Тридцять п'ять міль на годину. От жарив! Ні, брат. Ти «Фордом» стільки не втнеш. Куди твому «Фордові» братись до могого «Наша». Ні, брат, що не кажи, а «Наш» найчесніша автомобільна фірма на всю Америку. Не віриш, Дольф? Не віриш? Ходи, я тобі покажу. Вісім циліндрів. Дороге авто. Дороге, а добре...

Долфін Гаффер. Сам їдиш, без шофера, хай тебе крокодил із'їсть.

Річард Гаффер. Сам, я все сам роблю: керую автом, управляю фабрикою, палю й гашу електрику, укладаю закони у своєму місті, вішаю негрів,—я, брат, усе сам. Американець—як то кажуть—на всі руки... Ха-ха-ха!

Долфін Гаффер. — Не здибав ти часом, Дік, по дорозі чорної дівчини з білим хлопцем?

Річард Гаффер. — «Чорної дівчини з білим хлопцем». Ха-ха-ха! Смішний ти, Долф. Та я, брат, так гнав, що тільки куріло за мною. Я вже як їду, то їду. Всіх перегнав... А, навіщо тобі та чорна дівчина? Наймичка твоя втікла до міста, чи покоївка?

Долфін Гаффер. — Ні, ні, Серена, Томова дочка. Втікла сьогодні рано на фабрику, хай її крокодил із'їсть...

Річард Гаффер. Як «втікла»? Взяла та й поїхала. Вона вільна. Батько її в тебе пеоном, а до дочки тобі, брат, зась...

Дофлін Гаффер. Дякую тобі, брате, хай тебе крокодил із'їсть. Чи не збираєшся ти часом з моєю дочкою закласти негрофільське товариство? А може б ти довги мені відплатив за моїх пеонів? Що ж, фабриканти нині дуже ліберальний нарід.

Річард Гаффер. Ах, Долф! Хочеться тобі морочиться з тими песнами, та корпатися в землі. Давно я тобі радив: порозбивати плянтації на акри, оголосити загальний розпродаж. Сьогодні вартість землі висока. Америка наша переживає нечуваний в історії добробут. Там он прокладають залізницю, там знову, ще одну нову текстильню будують. Закурив, брат, наш південь фабричними димарями! Наші плянтатори робляться тепер фабрикантами: продають коні, купують авто. Бізнес і політика кращі засоби збагачення, аніж десятки чорних рабів. Бери, Долф, приклад з мене. Я продав землю, вклав капітали в підприємство. Тепер на мене працюють веретена, машини, чорні й білі робітники. Я господар і володар над ними. З мого наказу крутяться мої веретена у фабриці, а політичні мої веретена, в міській управі. Ха-ха-ха! Он як...

Долфін Гаффер. Що ж ти, брате, мені радиш? Розпродати землю, подарувати борги, а самому перетворитися на блукаючого жида з калиткою. Ні, брат. Не по натурі це мені. (Зухвало). Наш батько мав тисячі рабів! В діда нашого сотки невільників працювало. Я виховався й перейнявся духом земельного лорда. Ми з діда й прадіда жили й багатіли з плянтацій. Я лорд і король на своїй землі! Індустрія твоя мене не зруйнує... А тебе, брат, хай тебе крокодил із'їсть—зіпсула війна, спантеличила політика. Ти відірвався від землі й повис у повітрі, брате мій.

Річард Гаффер. Дух часу руйнує тепер всі твої прадідівські традиції і кличе тебе: багатій з чого попало, а багатій, бо інший на твоєму місці збагатіє й ногою тебе розтопче. Притисне ногою до власної твоєї землі й залишить так. Та й земля тебе не врятує. Онде знову газети доносять, що появились на бавовнинні «мексиканські жучки»—на землі і хробака бійсь, зливи дощової, вітрів, посухи, морозів. А фабрика днями й ночами приносить тобі прибуток.

Свинарка. (Підходить збоку й прислухається до розмови).

Долфін Гаффер. (Збентежено). Що ти кажеш? Знову появились. От хробаки прокляті, хай би їх крокодил із'їв! Минуле літо спустошили у мене бавовни на кілька тисяч доларів, а цього літа знов. Бач, банкір тобі не страшний, фінансові королі тебе не задушать, а от нещасний «мексиканський хробачок»...

Річард Гаффер. І дивно, що наука наша американська ще і по нинішній день не винайшла, що то за штука отой «жучок мексиканський».

Свинарка. (Втручається до розмови). А знаєте звідки ті жучки набрались?

Долфін Гаффер. (повернувшись до неї). Звідки, міссіс Гобокен?

Свинарка. Це їх чорні наслали вам, містер Гаффер, з Африки. Кажуть привезли насіння такого, щоби плянтації ваші винищити. О, ви ще не знаєте, що то за люди оті чорні...

Річард Гаффер. З Мексики повітря занесло. Газети писали.

Свинарка. Ет, що там ваші газети знають...

Долфін Гаффер. Чорні, кажете?

Свинарка. Вони-ж, вони. Всі про це знають.

Долфін Гаффер. Можливо. Все можливо...

Річард Гаффер. Ти вже готовий повірити баб'ячим плёткам.

Свинарка. *(Втерла носа)*. «Баб'ячим плёткам»... *(Відвертається)*.

Долфін Гаффер. Можливо... все можливо... *(Повертається до фабриканта)*. То як ти мені радиш, брате. Не можу я тієї втікачки привести назад на поле?

Річард Гаффер. Ні. Не раджу я тобі, Долф, вплутуватись в ту халепу. Набере справа галасу. Зараз ті ліберальчики нароблять у пресі шуму.

Долфін Гаффер. Ну й молодь тепер. Онде Свинар... міссіс Гобокен синок, бач чого накоїв. Мало йому білих дівчат! Так ні. Чорної захотілося.

Свинарка. *(Із за плечей)*. Сама в'язне до нього, містер Гаффер. Сама. При людях на шию вішається. Деж би мій Боб захотів таку чорну, бридку.

Долфін Гаффер. Я думаю, що ця пошесть гуманізму модерного приходить з фабрик. Там вже правдиве рівноправство ввели—помішали дівчат з хлопцями, чорних з білими. Що ти на це, фабриканте, скажеш?

Річард Гаффер. Рівноправство—байка. Це лише на користь нам, фабрикантам. А от організація їх—пошесть радикалізму. Це вже серйозна, брат, штука.

Долфін Гаффер. «Організація», кажеш, що за організація?

Річард Гаффер. Так, організація. Підступ під мою власність... профспілка текстильників *(лютує й кричить)*. Я їм дам профспілку! Хто бачив на півдні профспілку. Навіщо вона їм! Боротись зі мною? Хай спробують! Я їм зуби повибиваю... *(Нервується, лютує й тратить рівновагу)*. Я не допущу, щоби робітники організовувались, змовлялись, боролись зі мною! Я не дозволю!

Долфін Гаффер. Так їх, Дік, так...

Річард Гаффер. А ті чортові агітатори-комуністи, що керує ними Сід. Отой Сід, чорний чортів негр. Допну я його до рук!

Долфін Гаффер. Сід, кажеш. Який Сід?

Річард Гаффер. Ну, Сід Джансон. Пеона твого Тома синок.

Долфін Гаффер. Ну, Дік, не плети дурниці. Він на півночі. Вчиться в Огайо, в коледжі на адвоката. Теж ще дурні закони в тих штатах, допускають чорних у коледжі. Дійде ще того, що чорного виберуть на президента країни.

Річард Гаффер. Де він тобі в чорта вчиться, в мене на фабриці ворохобить. Став на працю під прізвисьмом Бравна. Я оце сьогодні довідався.

Мені прислужник мій виявив. Так, Сід твій у мене на фабриці за організатора. Чув ти таке?

Долфін Гаффер. Та не може бути? От чорний диявол, хай його крокодил із'їсть!

Річард Гаффер. Це ще не все. Він уже організував із своїх прихильників банду і збирається старого викрасти в тебе та вивезти в північні штати. Про це я сьогодні тільки довідався, і оце приїхав тебе попередити.

Долфін Гаффер. Що, що ти кажеш?

Свинарка. (Що увесь час прислухалась до розмови). Правда, містер Гаффер—правда. Чорні Джансони давно вже збираються втікати на північ. Пропадуть ваші борги, містер Гаффер, пропадуть.

Річард Гаффер. (Задоволено). От бачиш: живий свідок.

Долфін Гаффер. Втікти, га! Звідки ви знаєте, міссіс Гобокен?

Свинарка. Знаю. Підгледіла через вікно. Бачила, як пакувались. Том, думаєте, куди поїхав?

Долфін Гаффер. (Майже кричить). Том поїхав на вокзал. Поїз пакунки з бавовною...

Свинарка. А що в тих пакунках... Білизна їх і всяке барахло.

Долфін Гаффер. (Холодно, майже іронічно). Ну, ну. Від мене не втече. Я вже, хвалить бога, тридцять років плянтатором, а ще жодний негр у мене не втік. Спробує—конем дожену, собаками зацькую, гарпником засічу... Будьте певні, міссіс Гобокен.

Свинарка. Коли негр не втече, то дочка ваша Кара з негром утече на північ.

Долфін Гаффер. (Скипів). Що? Ви це на мою дочку так? Ви знаєте, що за ці слова я вас можу до суду притягнути!? Міссіс Гобокен, у вас сверблячка на язиці. До цього часу ми з вами були добрими сусідами, але глядіть! (До брата). Авто, кажеш, купив?

Річард Гаффер. Правда, Долф, правда.

Долфін Гаффер. Яка «правда», що за «правда»? Що це, змова, чи підступ?

Річард Гаффер. (Спокійніше). «Змова». Ха-ха-ха! Нещасний батько... Ось лист від Кароліни до Сіда, що сьогодні прислужник мій переловив... Думаєш, чого б я так рано пригнав до тебе... Ось він (виймає листа), на ім'я Бровна.

Долфін Гаффер. (Ошелешений). Дай, дай... (протягає руки й заточується).

Річард Гаффер. Чекай. Таких листів на вулиці не читають. Тут секрет, великий секрет. Бачиш, що твоя Кара накоїла. Ти корпаєшся в землі, як той хробак, а не знаєш, що в тебе в хаті робиться... (Бере його під руку й веде до дверей).

Свинарка. (Радіючи). Я бачила, я знаю, що вона пише до нього, що вона робить, що вона думає. Я все знаю. Ніхто не знає, тільки я знаю. Який жах! Дівчина з такої багатой порядної родини...

Долфін Гаффер. (Йде за братом. Раптом біжить назад кричучи): Де мій гарапник? Де Кара? Гей ви, чорні! В поле марш! Ще не понажирались! Злінчувати, злінчувати! Спіймати й злінчувати! (Пішов у хату).

Свинарка. А... хвалить бога. Дочекалась. Я ще в своєму житті не бачила, як вішають негра. Знай чорна... знай. (Бурчить під ніс—оглядає своє подвір'я тощо. З'являється боязко озируючись Серена, одягнена в синю коротку сукенку—тоненьку кофточку несе на руці. Капелюшок пінковий, з-під якого видно густі чорні кучері. Обличчя трохи напудрене, і вся вона більше подібна на смугляву дівчину з мулатів, ніж на негерку. Тільки великі чорні очі та повні губи більше наближують її до чорної раси).

Свинарка. (Загороджує її дорогу). Ти чорна, погана розпусниця—де була? Де мій Боб? Куди ти його завела?

Серена. (Розгубившись). Я... що?..

Свинарка. Ти чорна пові, чого до нього в'язнеш? Вилупка чорного хочеш мені підкинути!

Серена. Міссіс Гобокен. Чого ви? Що вам треба?..

Свинарка. (Стискує кулаки). Я тобі патли повискубу, я тобі очі повириваю. Скажи, чорна чортиця, чим ти його причарувала? Чого він дуріє за тобою? (Хопав її за коси).

Серена. Рятуйте! Чого ви, міссіс Гобокен? (Відпихає її).

Свинарка. Чорна bestія! Де мій син? Чого він на фабрику погнався за тобою? Чому ти від нього не тікаєш? Де він? Де? (Знов кидається на неї).

Серена. (Спалахнула образою, найжилась до неї, і так стусонула її, що Свинарка мало не впала). Геть! Не лізьте! Я вам пальці повідкушую. Я не подивлюсь на те, що ви біла пані!

Свинарка. (Кричить і репетує). Люди добрі! Громадяни білі! Рятуйте! Вона мене побити хотіла! Чорна негерка побила білу жінку! Я піду до міста. Я шеріфа покличу. Містер шеріф! Де ти? Вона мене била! Чорна била мене!.. (Пішла кричучи).

Серена. (Стоїть ошелешена. Руки падають мов у мертвої. Боячись щоби не впасти йде до ганку, знесилено ступаючи, сідає на сходах, згинається, кладе голову на колінах й гірко ридає).

Кара. (Виходить із хати. Підходить тихенько до Серени іззаду й кладе руку на її плечі). Серена, це ти? Ну, що, бачила? Що він сказав? Буде тут?

Серена. (Підводить голову). Ох...

Кара. (Здивовано). Серено, ти плачеш? Серено... (Нахиляється до неї й гладить її по голові).

Серена. (Припадає до її руки і ще гірше плаче).

Кара. Серено... Що тобі є? Серено... образив тебе хто—Боб?..

Серена. Каро... хіба я тому винна, що я чорна... Чого ми, негри, такі безталанні, понижені... (Ридає, аж здригається вся).

Кара. Серено, сестра люба. Я тебе так люблю. Ти знаєш — я ще тебе ніколи нічим не образила... Ну, перестань... Чого ти... О, розумію. Боб. Правда? Казала я тобі, не вір йому...

Серена. Ні, не Боб... Ох не говори, Каро... (Втирає сльози).

Кара. Бачила Сіда? Кажі, говори, Серено. Ну, що він? Буде тут увечері.

Серена. Ні, не бачила. Він десь виїхав... Боб бачився з ним. Боб казав, що брат мій Сід буде ввечері вдома... Ти його побачиш...

Кара. *(Радю)*. Буде? Я його так давно вже не бачила... Ох, Серено, коли-б ти знала...

Серено. Але, Каро, голубко моя. Я нещасна бідна чорна дівчина. Глузують всі з мене—понижують, штовхають. Мене Свинарка била на вулиці—серед білого дня била, а я мусіла мовчати й боронитись не маю права, бо я чорна негерка... Каро, рятуй мене, Каро... *(Хапається за неї, як за останній порятунк)*.

Кара. *(Голубить її)*. Серено... перестань... Серено...

Серена. Я люблю Боба. Так люблю, що тремтю вся під поглядом його очей. Але я не можу з ним жити, я не можу його забути. Я загину, втоплюсь, коли доведеться мені з ним розстатися. Я чорна, у мене серце біле й дуже м'яке та болюче. Невже-ж воно не має права на кохання, як усі люди? О, Каро, як мені важко. *(Вибухає ще більшим риданням)*.

Кара. Серено, голубко моя—заспокойся! Хіба ти одна така. А мені, думаєш, легше... ох... коли б ти знала...

Серена. Я страждаю не тільки як жінка, але як і негерка! О, той проклятий колір! *(Витирає сльози)*. Ех, треба бути веселою...

Кара *(Довго дивиться на неї)*. Серено... Ти знаєш, що я з братом твоїм Сідом їду на північ. Я не можу далі жити й дихати в оцім деспотичнім оточенні. А потім тебе й Боба влаштуємо на фабриці. Побачиш.

Серена. *(Мов громом приголомшена. Кидається до неї в обійми)*. Каро... Сестро моя!.. Правда цьому? Правда?

Кара. Ш-ш-ш... сюди йдуть наші. Ходім, Серено... *(Пішли)*.

Долфін Гаффер. Так, цьому треба буде покласти край. Він змовляється зовсім мене зруйнувати — пеонів моїх вивести, дочку мою забрати, родину мою обезчестити... Ах, ти гад чорний. Допну я тебе до рук!

Річард Гаффер. *(Іде за ним)*. Ге, не дурно він побував на півночі серед комуністів... Вивчився там, як бунтувати робітників, родину руйнувати. О, з таким птахом треба бути обережними. Коли ми сьогодні не спіймаємо його в петлю, він тут не знати що може накоїти—чортів негер. На шворку його!

М-с Гаффер. *(Ломить руки)*. Боже мій, боже мій! Дочка моя єдина. Який жах... *(Затуляє руками обличчя)*. Ні, я не вірю цьому! Це неправда!.. Кара не з таких... Я... я... хіба вона не захищає чорних?.. *(Хапається за поруччя, щоб не впасти)*.

Долфін Гаффер. Агнес... Дружино моя люба. Ти повинна офірувати собою. Ради честі родини нашої, звичай наших — патріотизму, обов'язку громадського... Люба моя... не хвилюйся. Розіграй роль Кароліни. Переконаємося тоді. Переберися в її одяг. Виявиться, що неправда — для тебе буде краще. Материнське серце твоє заспокоїться.

М-с Гаффер. Ах, Долф!..

Долфін Гаффер. Кинеться на тебе — зімлій, нароби галасу: «чорний кинувся на мене! Чорний напався на мене — білу жінку». А ми його тоді—хап! І на шворку.

Річард Гаффер. А так, так... Тільки таким чином позбудемось його...

М-с Гаффер. Алеж це страшно, Долф. Який жаж! Він доторкнеться до мене. Я крізь землю провалюсь...

Долфін Гаффер. Люба моя, кохана... (Цілує їй руки). Єдиний вихід. Ми врятуємо честь нашої родини. Його фабрику (показує на брата) від небезпечного ворохобника. Ти станеш жертвою невинною — патріоткою, героїнею дня. Про тебе писатимуть у пресі—мільйони будуть знати... фото твоє розійдеться по газетах... Подумай над цим...

М-с Гаффер. Ох, як я переживу той момент.

Долфін Гаффер. Люба Агнес. Через того чорного диявола родина Гафферів стане предметом пльоток й глузувань. Честь родини Гафферів вимагає його смерті! Я готовий крізь землю провалитись, аніж пережити такий глум. Ну, кріпись, люба, кріпись... (Цілує ще раз їй руки й садовить на стілець)... А я тимчасом побіжу до Свинарки, поскликаю громадян, «білих молотників», шеріфа. (Біжить і гукає). Міссіс Гобокен! Міссіс Гобокен!

Том Джансон. (Високий негр-мулат, босий, в «овергольцях», без капелюха — обстрижений. Голова напівсива, в руках батіг. Іде йому назустріч).

Долфін Гаффер. (Підбігає до нього, тремтить, заміряється гарпником, але стримується). А-а-а! Твій син... До шеріфа, до шеріфа веди мене!

Том Джансон. (Стоїть спантеличений. Батіг випав з рук. Обличчя його чорне блещить на сонці).

(Заслона).

ДІЯ ДРУГА.

Діється надвечір того самого дня. Ніч спускається на землю й огортає краєвид темним серпанком. Тераса Гафферів освітлюється жовтим світлом електричної лампочки.

Боб Гобокен. (Йде швидко вулицею, широко розмахуючи руками. На вигляд він здоровий, розумний юнак-комсомолец, років двадцяти. Смуглий на обличчі та з широким плюснатым носом, що наближує його до чорної раси. Ходить він без капелюха, тріпаючи часто кучерявою головою).

Серена. (Вибігає йому назустріч). Боб, Боб!

Боб. (Спиняється). Серено!.. моє серденько... ходи зі мною, Сід тебе хоче бачити. Ходи, Серено...

Серена. *(З жалем в голосі)*. Боб, любий... Ти знаєш, що на мене тут всі вовком дивляться — готові розірвати мене. І защо? Що я їм зробила? Хіба за те тільки, що я бідна чорна дівчина?

Боб. *(Наїжившись)*. Хто, що? Яке кому діло до нашого кохання?

Серена. Твоя мати перша. Вона сьогодні мене била. Я через неї на двір не можу показатись... Била мене й за коси тягала, бо вона біла пані, а я чорна бідна дівчина... О, Боб, як мені важко жити серед оцих білих звірів... Що я буду робити, де я дінуся?..

Боб. Потерпи, люба, ще трохи. Тебе приймуть на фабрику. Брат твій про це постарається. А на фабриці всі ми там рівні. Нема там ні білих, ні чорних. Всі ми однакові раби капіталістичної системи.

Серена. Ах, Боб мій! *(Горнеться до нього)*.

Боб. Там організація, товариші, життя. А тут глуш одна... Потім поїдемо на північ. Я віддам там тебе в комуністичну школу. Перед тобою відкриється новий світ — нове щастя, нове життя...

Серена. Любий мій... врятуй мене з цього пекла. *(Кидається до нього й палко цілує. Потім відскакує, мов вогнем опечена)*. І-і-і! Що я роблю? Я не вірю тобі... *(Дивиться злякано на нього)*. Іди від мене. Ти чужий мені. Ти належиш до іншої раси. Ти білий, я чорна. Між нами не буде згоди... Ніколи не буде. Ах, як я тебе люблю!.. Любий мій — коханий!.. *(Скрикує від болю й тремтить уся)*.

Боб. Серено... Серено...

Серена. Ох... отут!.. *(Стикає з болю груди й заливається сльозами)*.

Боб. *(Зворушливо)*. Серено, серце моє. Тобі боляче? Чого ти? Я наперекір усім їм палко й щиро тебе кохаю. Люба моя. Чи ж ми чужі? *(Кричить)*. Неправда! Хто серед нас розпалює ворожнечу. Капіталісти та їх прихвостні! От кому це на руку...

Серена. *(Страждає)*. А твоя мати...

Боб. Моїй матері зась до мене, а твоїй до тебе. Батьки наші живуть і дихають ще старими традиціями чорного невілляництва. А ми молодь — люди модерної індустрії. Серед нас нема місця для расової ворожнечі. Ось поглянь на свого брата Сіда. Твій брат знаменита людина. Він зробив з мене комуніста. А для комуніста расова ненависть не існує. В нас один лютий ворог — капіталізм! Серено, люба моя... Ти моя... Ти моя... *(Пригортає її й голубить)*. Не бійсь. Боб Гобокен тебе не обдурить. Він не з таких.

Саллі. *(Виходить із своєї хижки й лається)*. Підла негейка! Снід гук втекла. І чого вона в'язне до нього. Вилупка мені білого пгінести. Де вони?

Серена. І-і-і!!! мати моя. Господи... навіть з коханням і то мушу ховатись від них. *(Ховається за Боба)*.

Боб. Сюди, сюди, де темніше. Тут нас ніхто не побачить... *(Відступають у тінь і там ховаються)*.

Саллі. *(Репетує)*. Спіймаю й за косу до ліжка пгив'яжу. От чогтова негейка... Деж хто бачив з білим кохатись... *(Покрутилась і пішла у свою хижку)*.

Серена й Боб. *(Виходять на авансцену).*

Серена. Нема... Пішла.

Боб. Ну, ходи. Чого ти?

Серена. *(Вагається).* Боб любий. Скажи братові, щоби він стерігся. Я так чогось боюсь за нього. Мені здається, що Гаффер щось хоче йому зробити. *(Тремтить уся. Через сльози).* Щось страшне хоче йому зробити. Сьогодні вранці з гарапником до тата розганявся... Бідний мій батько... Що він винен? *(Скрикує трагічно й кидається до нього).* Він похвалювався когось «злінчувати». Це на брата він так. Так, так брата він хоче повісити... *(Плачучи).* Боб, любий, допоможи нам... Боб... благаю тебе.

Боб. Що ти кажеш?

Серена. З фабрикантом змовлявся.

Боб. Як... І фабрикант тут був?

Серена. Був. Пригнався ще зрання...

Боб. А-а-а! Он воно що... Так. Змова—га... Тому то пані Гаффер так сьогодні причепурилась... Ролю Кароліни хоче розіграти. Наперед я це знаю. Ну, а потім, звичайно, крик, сполох. «Накинувся на білу жінку. На шворку негра-комуніста»!..

Серена. А-я-й! Врятуй його! Попереди. Він твій товариш—мій брат...

Боб. Ходім... Потім зірвемо з них машкару. Бурбони прокляті!.. *(Пішли швидко).*

Свинарка. *(Виходить з другого боку).* Отут десь були. Чула їхні голоси. Побий мене боже, що чула. Ах ти, чорна потвора! Та я тобі косу вискубу—негерці, чорній кунці. Чого вона в'язне до нього. Вилупка мені чорного підкинути... Де це вони ділись!.. *(Шукає й заходить за куліси. На сцені кілька хвилин тихо. На терасу виходить М-с Гаффер—прибрана в сукню Кароліни, підмалбована й напудрена, а з нею Кара з нотами в руці).*

Кара. Німці мають «Чарівну сопілку» Моцарта, «Нібелюнг» та «Перстень» Вагнера, чудесні сонати Бетговена, а ми, американці, багаті на фабрикантів та плянтаторів-розбійників.

М-с Гаффер. *(Знижує бровами).* Каро! Ти знов мені наперекір—гудиш, все наше американське, те, що для мене найсвятіше, найдороже. *(Сідає в стілець-гойдалку й гойдається).*

Каро. *(Дивиться на неї).* Мамо. Чого це ви так причепурились. Напсмадилися так... Га... У сукню мою чомусь вбрались... Це моя сукня. Побачить Свинарка сміятись буде...

М-с Гаффер. Я так хочу... Я хочу сьогодні бути на твоєму місці. А соромно тобі, іди з хати... Ти вже не маленька, Каро. Повинна розуміти родинні відносини...

Каро. Ні. Я буду вдома. Буду грати й співати. Багато й довго буду співати... *(Здріпається вся).* Музика єдина розвага мені в цім пеклі, музика й квіти... Ох... *(Ходить і ломить руки).* Здається мені сьогодні я вчила якусь старовинну нашу легенду. Так, так старовинну нашу вергінську легенду про «Красуню Полі й коханого Білліамса». Еге... *(наспівує).*

«Красуня Полі гуляла в полі,
Коханий Білліамс їхав на коні»...

Забула... Ех, мамо! Як мені важко... *(Кидається до неї на груди й ірको-ридає)*.

М-с Гаффер. Каро... Доню моя. Я розумію тебе... Він сьогодні був... Питав за тобою...

Кара. *(Раптом)*. Хто був? Коли?

М-с Гаффер. Боб. Свинарки син. Чи не за ним ти це так по-биваєшся?

Каро. *(Тихо)*. Боб? Так, за ним...

М-с Гаффер. Він тебе кликав. Я чула...

Кара. Може Серену...

М-с Гаффер. Серена тебе кликала. Хоче йти в кіно. Іди з нею, Каро. Вона така бідна...

Кара. *(Дивиться підозріло на неї, знизує плечима і йде в Гомову хатку)*.

Долфін Гаффер. *(Іде розмахуючи гарпником)*. Проклятий негер. Хай мене крокодил із'їсть, коли він ниньки мені в петлю не вскочить! *(Витирає спітніле обличчя)*. А, Агнес... Як ти подібна на Кароліну нашу.

М-с Гаффер. Ах, Долф... Як мені важко... *(Падає на стілець)*. Підчас розмови Гафферів із-за його хати, раз-по-раз визирають два Клені. Одягнені вони в довгі, білі, смертельні сорочки, з білою машкарою й ковпаком на голові. На грудях емблема смерти, на шії мотузки, а на чолі американський національний прапорець. Один з них тримає відерце зі смолою і торбинку з пір'ям та мотузку. З другого боку чатує Гаффер фабрикант, з рушницею, і ще кілька громадян з рушницями в машкарах тощо. Всі вони нетерпляче очікують на свою жертву).

Долфін Гаффер. Де Кароліна?

М-с Гаффер. Де ж їй бути? Крутиться біля хати... Грає, співає... плаче... До чорних пішла. Все туди її тягне...

Долфін Гаффер. До чорних пішла. Чого вона туди пішла? Вони їй нара?.. Випроводи її подальше. Недобре, як вона буде свідком такої сцени. В неї нерви... Ми ж його зараз тут повісимо й спалимо на вогнищі. То-то буде потіхи—га...

М-с Гаффер. Пробувала... не слухає...

Долфін Гаффер. *(Скипів)*. Яка ти мати, що тебе дочка не слухає! Хай її крокодил із'їсть! Давно ти втратила над нею волю?

М-с Гаффер. Тоді як ти...

Долфін Гаффер. Випроводи її. І то зараз. *(До кленів)*. Гей ви! Ш-ш-ш! Відступіться, відступіться. Кара, дочка моя. Я не хочу їй нерви розстроювати... Стань отам за рогом... Відступіться, люди. Я покличу вас, коли треба буде... *(Відпихає одного по одному Кленів, а сам ховається за куліси)*.

Свинарка. *(Виходить із-за рогу своєї хати)*. Ну, що, міссіс Гаффер. Де він? Де той чорний? Чи діждемось ми його?..

М-с Гаффер. О, міссіс Гобокен, яка я нещасна, яка я нещасна... От діждалася дочки...

Свинарка. Казала я вам віддати її заміж за мого Боба. Були б ми тоді близькою ріднею, не тільки добрими сусідами. В мене фарма своя—земля, кури. Мій Боб був би добрим господарем. Та через тих чорних. Вони його спантеличили... Вони...

М-с Гаффер. Беріть її, міссіс Гобокен. Беріть. Швидше. Раніш був чорний на перешкоді, а тепер його позбудемось.

Свинарка. Чорного на гілляку, на шворку, собачого сина...

Каро. (Вибігає з хижки. Підбігає до тераси й стає. Раптом хапається за голову. Перебігає кілька разів по авансцені й заходить за куліси).

Свинарка й м-с Гаффер. (Побачивши її, присідають і стежать за нею очима. Побачивши, що вона тікає, м-с Гаффер зривається й гукає). Каро, Каро, вернись! Куди ти!

Долфін Гаффер. Де вона? Куди вона побігла? Невже ж догадалась? Вона його попередить і ввесь наш плян провалиться... Нещастя... (Рве на собі чуприну).

Свинарка. Доженіть її, містер Гаффер. Заверніть... Вона його врятує. От нещастя. Ізнов не доведеться мені бачити, як чорного вішатимуть.

Долфін Гаффер. Коли це я перестав мати владу над своєю дочкою!.. (Кричить, лютуючи). Чого вона вислизнула з-під батькового контролю! У нас на півдні зроду й віку не було того, щоби дочка була така вперта! Я вже не батько, а ти не мати для неї, хай її крокодил із'їсть! Що це за світ, що це за звичай такий новий... (Кричить). Гей, навіжена, хай би тебе крокодил із'їв! Я з тобою панькатись довго не буду. Де мій гарапник... (Побіг).

М-с Гаффер. Долф, Долф вернись! Ми ж такі люди вищого кола. Де ж можна ганятися з гарапником за дочкою. Вернись, Долф... Ох... Я нещасна... (Падає знесилена на стілець й затуляє руками обличчя).

Свинарка. Він її заверне. Він вже її дасть, чорного... (Розглядається на всі боки). А-я-я-я... О-о-о! Іде... міссіс Гаффер. Чорний іде, до вашої дочки... (Гукає). Містер Гаффер! Містер Гаффер!.. (Побігла в той бік, куди пішов Гаффер).

М-с Гаффер. Ох! (Затуляє руками обличчя. В цей час визирають один по одному Клени).

1-й Клен. Де він? В мене сверблять руки на його шию... (Машкарою закриває обличчя).

2-й Клен. У-у-у! В мене вже руки давно терпнуть... (Закривається машкарою, озирвається й знов ховається за куліси).

Свинарка. (Повертається). Він же, він. Побий мене боже, що він. Чорного Джансона не знаю? Це його синок. Та й виріс же...

Долфін Гаффер. (Іде за нею). Здається трохи вищий. Підріс певно на півночі. Гм! Студент, га... (Потирає руки). Відступіться, міссіс Гобокен, відступіться... Дайте йому змогу накинутись перше на мою дружину... Х-х-х! мою дружину... Швидше йди, вороже мій! Тут на тебе че-

кає давно вже бажана смерть. Ще крок-два... Ближче, ближче до могили... Ходи, ходи проклятий! Зараз будеш ти трупом валятися... На вогні жабсью пектись... Га-а-а! Х-х-х!!! Ось тобі наука, як дочку Гаффера зводити... Ходи, чорний дияволе, мені в руки. Мое серце давно бажає крові твоєї... А ти, люба Агнес, кріпись... Ш-ш-ш!!! (Робить всім знак і ховається).

Боб Гобокен. (У Сідовому одягу. Йде твердо й спиняється коло тераси). Кароліна, Каро!..

М-с Гаффер. (Фалшиво здригається).

Боб Гобокен. (Заходить на терасу). Каро, це ти, Каро... (Кидється до неї й хапає в обійми).

М-с Гаффер. Ой, рятуйте мене! Чорний накинувся! Міссіс Гобокен—рятуйте! Чорний, чорний! Ох! (Падає непритомна).

Боб. Га, що?

Свинарка. (Біжить). Гвалт! Люди добрі! Чорний напав на білу жінку... Бачила, бачила... Ось він—ось!..

Боб. (Стоїть нібито ошелешений й безпомічно розводить руками).

Свинарка (Галасує). Я бачила!.. Власними очима бачила. Ось вам хрест святий... Він накинувся...

Долфін Гаффер (Вибігає з гарпником). Де він. Де чорний?

1 Клен. (Біжить за ним). Де він! Де чорний! (Заплутується в дову смертельну сорочку — падає).

2 Клен. Лови! Лови! Петлю йому на шию. (Заплутується й собі падає).

Річард Гаффер. (З рушницею наготові). Долф, забігай, забігай! Гей ти, чорний! Стій! Стрілятиму! (Націлюється з рушниці й підходить ближче).

Свинарка Лінчуйте!

М-с Гаффер. Ох, води, лікаря!

Долфін Гаффер. Хапайте його! (Всі оточують Боба).

Боб. (Витягає револьвера). Люди, заждіть. Смерть першому, хто підступить. Що скоїлось? Чого вам треба?

Клені (Забігає іззаду й накидають петлю на шию).

Свинарка. Лінчуйте! Я бачила. Лінчуйте!

М-с Гаффер. Ох... (встає). Він мене хотів згвалтувати. Чорний накинувся на мене... Ох... Я біла жінка...

Боб. (Скидає капелюха, стріпує кучерями й розмахує револьвером). Хто мене хоче «злінчувати»? За що? Я Боб Гобокен. Ви містер Гаффер, ви?

Всі разом. (Здивовано) Боб! Невже це, Боб. От вистроїв...

1 Клен. Лінчуйте! Яке нам діло, хто він. Нас найняли...

2. Клен. Ради патріотизму, лінчуйте. Сьогодні велике американське свято... на гілляку його...

Свинарка. Пустіть його. Це мій Боб. Синок мій. Він білий, пустіть.

Боб. Дивіться на мене, панове Гаффери. Дивіться, мамо... Дивіться всі ви, американські патріоти—цивілізовані звірі. Я такий білий, які ви всі. Я вам не Сід...

Натовп. Лінчуйте!..

Боб. Панове, патріоти, громадяни, чорносотенці Клени, білі молотники і всі прихвосні американської буржуазії. Ви хочете повісити Сіда за те тільки, що він комуніст і чорний. Не діждете ви того. За ним текстильники на фабриках, робітники по містах, пеони на фармах. За ним все робітництво—чорне й біле. Воно не віддасть свого проводиря...

Клени. Лінчуйте, він нас агітує!

Боб. Він організує загони комуністів на півдні. Він мобілізує робітників. Наша комуністична партія, єдина організація, що покладе край всяким самосудам та расовим погромам. Бережіться, американські чорносотенці! Недовго вам уже гуляти!

Натовп. (Реве. Деякі кидаються на Боба).

Кара. (Біжить. Переляк на обличчі...) Рятуйте! Рятуйте його! (Всі повертаються в її бік. Їй назустріч біжить Долфін Гаффер, розмахуючи гарпником... Спинаються на кілька хвилин і дивляться одне одному ввічі. З Томової хижки вибігають: Том, Нат, Саллі, Слим, Серено. Побачивши Кленів з мотузкою, жахаються й збиваються боязко в гурт).

Боб. (Побачивши Серену). Серено... Я врятував твого брата...

Клени. А-а-а! Ось де чорні. Беріть одного... Хапайте, вішайте!

Боб. (Протискається до чорних). Не візьмеш... Досить з вас кривавих жертв... Ми будемо захищатись. Слим, Нат, Серено, Кара, Том... до гурту. Всі до гурту...

Натовп розділюється на два ворожих табори, що зараз готові кинуться один на одного.

Нат. У моїх жилах тече кров індієця... Нас, мулатів, втихомирювали американці вогнем і залізом...

Боб. Не дамо вам Тома! Серено, дай братові знати... Швидко... Ми відіб'ємо його... Я покликаю зараз усіх своїх комсомольців!

Долфін Гаффер. А-а-а... І ти обіззався... Що це? Бунт... (Заміряється гарпником).

Натовп білих. Веди! Вішай! Дай мотузку! (Хапають Тома. Деякі відпихають Боба й його прихильників аж за куліси).

Том. Рятуйте! Містер шеріф—рятуйте! (Падає шеріфові до ніг).

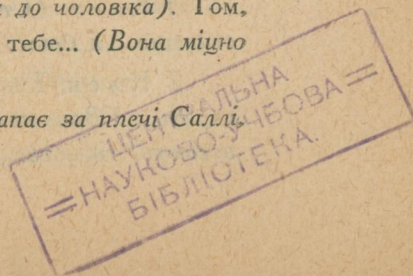
Шеріф. Беріть його, ведіть — замість сина!

Том. (Упирається). Рятуйте! Саллі, рятуй мене, я твій чоловік... Саллі, Саллі... Господи, прийми мою душу... Дайте хоч помолитись...

Шеріф. Ведіть! Розступіться... дорогу на шибеницю! Іменем закону американського!

Саллі. (Вирвавшись з натовпу ворогів, кидається до чоловіка). Том, Том, тебе на смерть ведуть. Я не дам тебе... я не дам тебе... (Вона міцно вчепилася йому за шию).

Шеріф. (Кричить). Розниміть їх! Одривіть її (Хапає за плечі Саллі, а кілька чорносотенців Тома й одривають).

Шеріф. (Жбурляє Саллі набік). Геть, божевільна!..

Юрба білих глузує, реве... кричить, танцює... Деякі затають американський національний гімн).

Боб. (За кулісами). Ми його врятуємо, ми його врятуємо! (Крик, змагання, боротьба, натовп відходить. Салі сама залишається лежати на кону).

(Заслона).

ДІЯ ТРЕТЯ.

Ніч. На узліссі. На сцені нікого. Шелестять дерева, наспівуючи віковічну мелодію. Так тягнеться кілька хвилин. Потім чути, як перегукуються два голоси:

А-а-а-а!!

У-у-у-у!!

Ліс вторить їм далекою луною. Поволі все затихає. З'являються два Клен, як нічні примари в довгих смертельних сорочках і ковпаках на головах.

1 Клен. (Високий, згорблений подібний на смерть, що блукає по лісі, з голосом дикуна...) Щаслива наша країна... Вона багата лісами, полями, громадянськими, такими, як ми з тобою. Ти не думай Джо, що я з простих. Я... я філософ, собачий син... так, філософ... Мій дід, собачий син, був одним із фундаторів організації «Біла Камалія». А мій батько і я, собачий син, лідерами «Ку-Клус-Клену». Так, Джо, собачий ти син...

2 Клен. У-а-у-а-у-а-а...

1 Клен. (З пошаною). Це велика й могутня організація. Це краса й гордість Америки! Джо—собачий ти сину. Ми ще доживемо до того часу, коли на президентським кріслі буде сидіти наш член, у білій смертельній сорочці — з ковпаком на голові...

2 Клен. А-а-а-а... Х-х-х-х! (Зробив петлю—пробує).

1 Клен. Тремтять чорні перед нами! Ми, ми справжні американські демократи!.. А-в-у-у-у! Шумить ліс, собачий син—більше нікого... (Кричить голосніше) А-в-в-в-у!..

2 Клен. Гоп—гоп!!

1 Клен. У моїх жилах тече кров американського громадянина й патріота. Батьківщина моя покликала мене на цей великий подвиг... Де чорний собачий син! Де він?

2 Клен. (Стає раком). Ву-а! Вуа-вуа!!!

1 Клен. (Стає собі раком). Га—тихо... Мовчить ліс—чортів ліс.. Тут страшно... я боюсь своєї сорочки. Вона смертельна...

2 Клен. Тікаймо. Може ми заблудились... га... Он, там вогонь. Небо горить... (Зриваються й тікають. Заплутуються в довгі сорочки, падають, встають, тікають...).

На сцені знов тихо й темно. Ліс шумить. Гукає пугач. Гуде за лісом текстильня й кидає в небо іскрами.

Потім чути далекий гомін великого натовпу, що все наближається. Хрустить під ногами хмиз. Голоси гомонять. «Га-в-гав... Гав-в-гав»!.. З'являються люди. Клени в смертельних сорочках, громадяни в машкарах і так інші.

Голоси:

1. Розкладай багаття, собачий сину!

2. Грій смолу!

3. Давай сірники!.. Знось хмиз!

1. Ведуть, ведуть собачого сина!

2. Старого чи молодого?

1. Яка нам різниця. Аби чорний... (Зносять хмиз, розкладають багаття. Сцена освітлюється).

1. (Харчить й простягає руки). Діждались... грій смолу, собачий сину!

2. Повісити. Перше задавити, а потім на вогонь його...

3. Ведуть! Ведуть!

1. Білої жінки йому захотілось... чорний чорт. Скільки їх перевішали, а вони все плодяться...

2. (Стає раком й кричить) Ура-ра-ра! Хай живе Америка й американці!

3. Підбав хмизу! Співаймо пісні!

1. Співати, співати, собачі діти!..

2. Стару вергінську баляду—«Дівчина під шибеницею». Це наша улюблена пісня...

1. Починай. (Всі беруться за руки, ходять кругом вогнища й співають).

О кате, кате, притримай мотузку.

Притримай хоч ще на хвилину—

Он глянь, поспішає сюди мій батенько—

Врятує нещасну дитину...

Га-ла-ла! Тра-ла-ла-ла...

Га-ла-ла-ла...

Врятує нещасну дитину...

1. Гей, стій! Ведуть уже. Ведуть собачого сина!.. (Натовп людей наближається).

За кулісами вигуки:

Веди!

Волочи!

Вішай!

Ведуть зв'язаного за руки Тома Джансона. Він німичний, зляканий, падає, його волочуть. Серед натовпу Гаффер-плянтатор, Гаффер-фабрикант, шеріф, Свинарка, Клени «Білі молотники», громадяни американські.

Том Джансон. (Пручається). Я не піду. Я не хочу в ліс. Я знаю, що там на мене чекає... Люди добрі—рятуйте мене! Даруйте мені

життя... Чи-ж я винен, що син мій бунтівник. Простіть мені... *(Падає навколішки, хапає людей за ноги, цілує землю—плаче).*

Крики з натовпу:

Бий!

Волочи!

На вогонь його старого чорта!

Свинарка. Господи благослови, господи благослови. *(Хреститься).* Таки діждалась на своєму віку бачити, як будуть чорного палити.

Голоси. Хай знає, як нападати на білу жінку!

Розкладай більше багаття... Зараз укинемо й спечемо, як гада...

Том Жансон. Рятуйте!!! *(Натовп, реве, скаче, танцює довкола вогню й співає):*

А ла-ла-ла! А ла-ла-ла-ла!

Америка а—

Наша батьківщина славна,

Запашна весна...

А ла-ла-ла-ла!.. А ла-ла!

Том Жансон. Змилуйтесь. В мене дружина, діти—сироти. Даруйте мені життя. За що мені такі муки страшні. Містер Гаффер я вам все своє життя працюю чесно й щиро... *(Ловить Гафферові ноги й цілує).*

Долфін Гаффер. Геть! Це за вчинки сина. Виплотив виродка такого як сам, хай його крокодил із'їсть!

Юрба. У вогонь, у вогонь...

Бери за ноги—розмахуй...

Раз-два-три! *(Кілька дужих рук хапають Тома, підносять і несуть до вогнища)...*

Том Жансон. *(Кричить, страшно хропе, видирається).* Ой—ой! Господи прийми мою грішну душу.

1 Клен. Чекай, зажди. Помастити смолою, собачого сина.

2 Клен. Пір'ям посипати. Це не по-нашому сухого палити... Стійте... *(Спинаються біля самого вогнища обкручують Тома мотузкою).*

Шеріф. Досить тієї церемонії. Раз-два, й у вогонь!..

Том Жансон. *(Ледве дихає).* Ох діти мої. Африка країна моя рідна... Господи прийми мою душу... *(Несподівано з лісу наближається гомін натовпу. Лунає в повітрі кілька пострілів).*

Голос. Товариші сюди, всі разом... За мною...

Голос Сіда Жансона. А, ось вони... сюди, сюди!

Шеріф. *(Кричить).* Стій! Хто такий? Стріляти буду! *(Витягає револьвера, до своїх).* Озброюйтесь! Хто чим може!..

Долфін Гаффер. *(Витягаючи револьвера, й розмахуючи газетником).* Дік, до мене, до мене.. Раз-два-три!..

Свинарка. Рятуйте! Господи помилуй... Що це таке...

Клени. *(Деякі розбігаються в ліс, деякі ховаються боязко за плечі озброєних своїх ватажків).*

Сід Джансон. *(Виступає наперед з двома револьверами наготові. Він здоровий молодий юнак без капелюха в розстібненій сорочці, за ним Боб, Серена, Слим, Нат, Кара, робітники комсомольці. Всі озброєні).*

Шеріф. Гей! Хто там? Я стрілятиму! Іменем закону... не підходь!

Сід Джансон. Іменем закону, нашого робітничого, за батька, я вас всіх перестріляю на місті!

Клени. Ай, ай!.. О-о-о!.. *(Кидаються врозтіч.. Декотрі рачкують, присідають, падають).*

Долфін Гаффер. Ти, ти! Ти мій пеон. Як ти наважився?

Кара *(Виступає наперед)*. Таточку, ні, ні... Батьку мій скажений. І ти тут? *(Кидається до нього)*. Я бачу кров на твоїх руках. В тебе серце кам'яне—душа чорна, гадюча... І це так роблять у цивілізованій країні?... О, я нещасна дочка такого жорстокого батька!..

Долфін Гаффер. Іди геть! Де ти взялась, крокодил би тебе із'їв. Тфу! *(Відступає)*.

Серена. *(Кидається до батька)*. Таточку мій... *(Ридає, розв'язує, цілує)*. Татуню...

Сід Джансон. Батьку мій нещасний... Товариші мої врятували тобі життя. Гей, чорні невільники-пеони нещасні. Пам'ятайте, що комуністична партія ваш рятівник!

Том Джансон. А-а-а... Що-о-о?.. Серена, Сід мій... Ні, ні... паліть мене. Я вже помолився... Я хочу у вогонь... Кладіть мене... Дерева квітнуть... Так... Червоним кольором... Так... Гаффер мій плянтатор—а я є його пеон... Я умираю... паліть...

Серена. Таточку... Він непритомний... *(Ридає, кладе його голову собі на коліна й тисне до грудей)*.

Сід Джансон. *(Дивиться на батькове страждання, здригає й мало не плаче... Раптом, відкидає на бік револьвера, й повертається до робітників)*. Бачите друзі—жертву невинну кривавих плянтаторів та американських чорношотенців-Кленів: Бачите! Ось вам та Америка—країна свободи буржуазної!.. Ось вам та ославлена та оспівана «американська демократія». Бачите, її, як вона виглядає!

Голос робітників:

Країна цивілізованих звірів...

Дикунського капіталізму!

Кривавої олігархії, та її прихвостнів...

Сід Джансон. Так, «демократія»—в смертельній сорочці і з моутзкою на шиї. І де це твориться: тут, де всі люди письменні, де на кожнім кроці, школи, де кожний американець хвалиться своєю культурністю—і тут у цій країні палять живих людей, для потіхи... Америко! На твоїм обличчі чорніє полум'я кривавих лінців та самосудів над чорними! Історія тобі цього ніколи не простить!

Голос робітників:

Ганьба!

Досить терпіти!

Ми повинні покласти край кривавим вибрикам американських чорно-
шотенців...

Сід Джансон. Люди, що належать до цивілізованої раси, люди, що вміють світити й гасити електрику, керують автами, слухають радіо—ті люди збираються табунами й палять негрів для потіхи. Чим це пояснити? Як можуть бути такі злочинства в Америці, у двадцятому столітті, в країні трестів, синдикатів, машин, електрики??? Як це так?.. Мовчить ліс понурий! Зорі німі на небі, гори тисячолітні, земля терпелива. Але ми робітники—не будемо мовчати!

Голос робітників:

Будемо боротися з цим злочинним явищем!..

Повибиваємо зуби «білим молотникам», плянтаторам скаженим...

Сід Джансон. Робітники-текстильники, білі наймити, члени нашого комосередку, комсомольці мої красні—ви бачите, ми щойно були свідками кривавого злочинства, ми вирвали жертву з катівських рук, ми врятували життя людини. А тому, що ми організовані, що ми є салдати світової армії пролетаріату, та його авангарду комуністичної партії Америки. Будемо ж на далі організовуватись, боротись, перемагати! Бо, тільки комуністична партія провадить дійсну й серйозну боротьбу проти расової ненависти!

Голоси робітників.

Хай живе комуністична партія Америки!

Смерть катам, плянтаторам, «білим молотникам»!

Смерть буржуям!

Правильно!

Сід Джансон. *(Ходить схвильований. Заходить за кулиси).*
Я тікаю на північ. Вступаю там у члени комуністичної партії. Я не хочу більше бути пеоном. Товариші допоможіть мені...

Голоси робітників:

Допоможемо...

Дамо грошей на переїзд.

Слим. І я тікаю з неволі!..

Серена. І я... На фабрику або на північ. *(Випускає батька з обіймів).*

Том Джансон. О, це ти, Серено? Чого ти прийшла сюди? Подивитись, як я буду горіти? Я вже помолився—кладіть, діти, мене на вогонь... Кладіть, дітки... *(Розводить руками й дивиться непристомним поглядом).*

Серена. Таточку... батьку мій безталанний... Товариші, допоможіть.... *(Хапає батька за руки).*

Боб. Містер Джансон, містер Джансон, ви на волі...

Том Джансон. Я не «містер». Який я вам «містер». Мене ніколи ніхто, ще так не кликав. Я пеон нещасний. Пустіть мене. Я хочу у вогонь—пустіть... *(Виривається й тікає).*

Серена. Таточку, тату!.. *(Біжить за ним).*

Б о б. Містер Джансон... (Побіг за ними. Решта робітників переглядаються, гомонять, співчують Томові, розходяться).

К а р а. (Стоїть на роздоріжжі. Переходить по сцені кілька разів. Хвилюється).

С і д Джансон. (Іде їй назустріч).

К а р а. Сід, зажди. На хвилиночку зажди.—Ми на самоті тепер. Я ніколи не можу з тобою поговорити. Нам завжди люди перешкоджають...

С і д Джансон. Ну?

К а р а. Любий мій Сід. Я хочу жити, я хочу боротись. Мені сумно, я задихаюсь у цім деспотичнім оточенні. Вирятуй мене, Сід! Я загину, я одурію, я сама на себе руки накладу.

С і д Джансон. (Спокійно). Меланхолія—інтелігентська...

К а р а. Ідемо в північні штати. Тікаймо з цього проклятого півдня. Ми там будемо щасливі...

С і д Джансон. Я не можу, Каро. Я лишаюсь тут, і буду боротися з реакційними бурбонами-плянтаторами. Партія мене сюди призначила, і я мушу бути тут.

К а г а. Тебе тут уб'ють... (Благає й плаче). Сід, любий, я знаю, що тебе уб'ють... Всі проти тебе, і батько мій... Тікаймо звідси... Далі лишатися мені тут не можна...

С і д Джансон. (Думає). Добре. Я тебе відправлю в Нью-Йорк, у комуністичну школу. Там тебе спролетаризують і зроблять людиною. Добре, Каро? Ідеш? Рішайся.

К а р а. Так... тільки ти зі мною...

С і д Джансон. Люба моя Кара... (цілує її), я не можу проміняти своєї ідеї на любовні примхи. Ідь сама... Сьогодні їдь—чуєш?.. Жди на мене, біля своєї хати...

К а р а. Добре, Сід... добре... Ох... чи здійсниться наша мрія?

С і д Джансон. Потім повернешся, й ми спільно будемо боротися за права мого пригнобленого народу! Ходи, любя!.. (Пішли. Ліс вторить їм вуркотінням. Далеко чути сирени фабрик, автів та локомотивів...)

(Заслона).

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

Вулиця проти покоїв Гаффера. Видно ганок. Сонце заходить і золотить увесь краєвид. Гуде пароплав на річці. Йому підспівує локомотив у полі. К а р а готова до від'їзду, хвилюючись, ходить по ганку й нетерпляче жде на когось. Нахиляється вниз через поруччя—сходить на стежку. Вагається. Ноги у неї тремтять. Стає, важко замислившись.

М-с Гаффер. (У дверях. Одягнена по-домашньому). Вечеря готова, а його ще нема... Нещастя мені з тими пеонами... Каро, ти куди перед вечером?

К а р а. Душно мені в хаті... (Спирається знесилено на поруччя... Недалеко чути постріл; один, другий, третій. Кара здригається). Ох, що це...

М-с Гаффер. Долф стріляє на вороння... Кукурудза ще не встигла покільчитися, а вони вже клюють... Ти чого так сполотніла?..

Кара. Я... ні... Я... Десь Серена мала прийти...

М-с Гаффер. Серена... Чи ж вона тобі пара... Ох, негрофілка ти нещасна...

Кара. Мамо... Ви знов... (Павза. Йде Гаффер. На плечах рушниця, черевики заповишені, на обличчі піт).

Долфін Гаффер. (Ставить при стовпі рушницю). Ох, геть змучився... (Здіймає капелюха, витирає червоною хустиною обличчя, закочує рукави). Кароліна. Принеси мені води. Треба руки помити...

Кара. Добре... (Пішла в хату).

М-с Гаффер. Долф. Ти звідки так? На тебе глянути страшно. За ким ти так ганявся?

Долфін Гаффер. Чортів негр, кажу тобі, на смерть заганяв мене, хай би його крокодил був із'їв... Уф (Відсапується). Я забігаю його з одного боку, а він у другий. Я межею, а містер Кайман на мотоцикла та за ним, підстрелив його в ногу, а він у бур'ян—шуст! Собачий син, хай би його крокодил із'їв. На щастя, шеріф мав два гончих пси на прив'язі, спустив... Догнали його, а він з двох револьверів на них. Собачий син... От спритно стріляє, собачий син, хай би його крокодил із'їв. Біда! Що робити? Втече, собачий син... Та тут, містер Шмідт нас виручив: він засів у канаві з рушницею, а ми й нагнали на нього чорного... Містер Шмідт, як трісне його шротом у коліна, а він—ляп на землю. Впав вже, собачий син, і ще відстрілюється... Вистріляв усі набой, а ми тоді його—цап!.. Собачого сина...

М-с Гаффер. Та чому ж ви його зразу не добили. Дивись но ти, чорний бандит. Ще й захищатися навчився...

Долфін Гаффер. Тоді містер Шмідт кричить: «розступіться, я його застрілю, як пса». А ми:—дурний... хіба це почот негра застрілити? Петлю йому на шию і до авта. «Нема авта—мотоцикль»—Давай мотоцикль... «Не потягне»—Потягне... Думаєш, Агнес, не потягнув? Потягнув... Приволокли під ліс і повісили на дереві. На тім самім дереві, що колись індієці повісили були губернатора Ловсора й шкіру з нього здупили.

М-с Гаффер. Ах, Долф. Чому ти мене не покликав. Я так люблю такі видовища...

Долфін Гаффер. Ш-ш-ш.. Кара несе воду... Ти знаєш які у неї нерви...

Кара. (Приносить воду).

Долфін Гаффер. Лий, дочко, лий... Лий сюди. Фу, як я втопився!.. (Мие руки й вмивається).

М-с Гаффер. Долф, повернись но, в тебе кров на сорочці... Як це так? Де це ти запламився?

Долфін Гаффер. Кров, кажеш, яка кров?

М-с. Гаффер. Кров з чорного...

Кара. *(Випустила квартиру з водою)*. З якого чорного? *(Кричить)*. Тату, що ви зробили? Батьку мій скажений...

Долфін Гаффер. *(Злякано)*. Кров... Він мене поранив... він мене підстрелив. Я чув як щось кольнуло мене в груди... Так це він мене... Ох!..

М-с Гаффер. Господи. Нещастя яке. Коли б хоч не скоїлось чого... До лікаря, Долф. Живо до лікаря! Я побіжу подзвоню... *(Побігла)*.

Кара. Мийте, мийте свої криваві руки... добре мийте... ні... ні... вони ніколи не будуть білими й чистими...

Долфін Гаффер. Чортів негер. Не дурно він вчився в коледжі стріляти... Та, що я кажу. В мене... голова горить... в очах жовтіє... О-о-о!

Кара. Як, то це Сід був? І ви його вбили—злінчували... Так... так це ви його вбили... Дякую вам, дякую... ох, в мене ноги мліють, голова горить, руки холонуть... ох... я нещасна... *(Мліє й хапається за поруччя)*.

Долфін Гаффер. *(Хапається за груди й бігає по сцені мов божевільний)*. У груди—га? Поцілив мене в груди... Ой пече, пече! Рятуйте! Де лікар, собачий син!.. В нього були отруєні кулі. Я це знаю... Я тепер чую... Ой болить!.. Боже, рятуй мене!.. Рятуйте, кажу, вам! Гей ви, пеони мої! Де ви там ділись?.. Швидко до мене... Він мав кулі отруєні, я тепер тільки відчуваю... Чорний мене підстрелив... Ми його вбили й повісили на дереві... Стріляй... останній постріл... Ще раз. Рятуйте мене. Пеони, пеони мої! Кароліна! Де ти дочка проклята, хай тебе крокодил із'їсть... Де брат? Дік, де ти?.. Я не хочу вмирати, я плянтатор! Я довго, довго буду жити... Я... я... геть від мене... Тут кров... О-й-й-й. *(Біжить кілька разів колесом по сцені, заточується, падає й умирає)*.

Кара. *(Приходить до пам'яті, рветься наперед, кричить гістично)*. Убили, убили! Сіда мого вбили... Але кохання нашого ви не в'єте... Воно безсмертне... Я кохаю його. Я піду з ним на край світа... Я труп його здійму з дерева, обмию його сльозами, осушу його поцілунками... Він мій... Він чорний, а я біла... Нас на віки кохання зв'язало... Я від нього буду мати дитину... Так, так, наперекір усім вам—усій Америці хижацькій, усьому світу—я народжу собі чорну дитину. Я її вже маю. Вона ворухиться в мене під серцем. Чорна моя дитина... Ха-ха-ха!.. Ха-ха-ха!.. Чорна дитина буде від білої дівчини... *(Рече гістично. З'являються: Серена, Боб, комсомольців кілька)*.

Боб. Кара... Ти готова? Ідем, де Сід?

Серена. Де брат? Каро... Кажі, говори, ти його бачила?

Кара. *(Спокійно)*. Вони... вони... вони... його вбили... й на дереві повісили...

Всі. А-а-а-а!.. Труп Гаффера... поліг і він.

Кара. *(Показує на труп батька)*. Він...

Серена. Брат мій—брат... *(Хапається за Боба, щоб не впасти)*.

Боб. *(Спочатку немов громом приголомшений, а потім вибухає обуренням)*. Так вони його вбили!.. Доконали таки його. Від нині я заступаю його місце. Ходім, товариші. Ходіть, Серено, Кароліно, на фабрику... Тут вам не місце.

К а р а. Я кидаю плянтацію—іду на фабрику працювати й боротись.

Б о б. Дай мені руку... Вперед, мій комгурток. Вперед, комсомольці—через труп плянтатора до дальшої перемоги!

Йдуть твердо й бадьоро, переступаючи через труп мертвого плянтатора... Назустріч їм палають у небі іскри текстильних фабрик.

(Заслона).

Примітка.—Цю п'єсу надіслано з Америки від американського революційного письменника.
